

RAZGOVORI IN RAZGLEDI

LIST ŠTUDIJSKEGA KROŽKA ZA SLOVENSKO KULTURO - RESEARCH CENTRE FOR SLOVE-
NIAN CULTURE - TORONTO, 61 MCFARLAND AVE., ONTARIO, CANADA. Št. 3. JUNIJ 1955.

PAUL CLAUDEL

GLASNIK KATOLIŠKEGA UNIVERZALIZMA IN SINTEZE

Marca 1955 je umrl francoski diplomat, pesnik in dramatik, pa tudi filozof Paul Claudel, član Francoske Akademije. V počastitev njegovega spomina prinesamo nekaj misli k njegovi življenjski drami "Svileni čevljiček - ali najslabše ni vedno najbolj gotovo" (pisati jo je začel maja 1919 v Parizu, končal jo je decembra 1924 v Tokiju). Slovenski kulturni krožek je posvetil Claudelu svoj mesečni sestanek 22. aprila.

Za angleški prevod "Svilenega čevljička" je napisal Claudel posebno posvetilo v angleščini in francoščini, kjer pravi med drugim tudi: "V vseh teh stvarih ni logičnega zaporedja; toda potrudite se z mano, dame in gospodje, na vrh drevesa. Potem boste razumeli vse stvari zelo enostavno s tem, da jih vidite skupaj, ker so vse del širne panorame... Kot slikar sem naslikal to sliko, katere osebek je vse, toda na vas jo, dragi bratci, da najdete življenjske točke, ki daje središče vsemu." (VIII-IX)

Temu "španskemu dogajanju v štirih dneh" je postavil Claudel kot geografska dva izreka: portugalski pregovor "Bog piše ravno tudi na krivih črtah" in Avgustinov izrek "Tudi grehi". S tem je hotel naznačiti, da vse služi Prevednosti.

Glavna junaka Svilenega čevljička sta vitez Don Rodrigo in Dona Prouhaza.

Celotno dogajanje je postavljeno v verski okvir. V prvem prizoru vidimo na stebor izropane ladje privezanega jezuitskega patra in pobite sestre. Jezuit moli pred smrtjo za svojega brata Rodriga, ki je bil v jezuitskem noviciatu, kjer pa ni strpel, "ker misli, da ni njegova stvar cakanje, marveč osvajanje, poselovanje dosegljivega, kot da bi bilo kaj, kar ni tvoje, kot da bi mogel biti kje drugje kakor ti. Toda, Gospod, tebi ni tako lahko uiti. Če no, koraka k tebi s svojo jasnostjo, naj prihaja s svojo tomino, in če no gre po ravni poti, bodi po skrivljeni, in če no s svojo preprostostjo, bodi s svojo mnogoličnostjo, z muko in zmedenostjo. Če bo začel zlo, ki je združljivo odinolo z dobrim. Če bo hotel zmogo, bodi taka zmoga, ki povzroča, da se zamajojo in porušijo zidovi, ki mu okrog in okrog zapirajo resonje - njemu samemu, pravim, in vsaj tej množici, ki jo skrivnostno vključuje v sobi. Spada namreč med one, ki se ne morejo rošiti drugaco, kakor, da odrešijo tudi vso maso, ki dobiva svoj lik od njih. Če si ga naučil hrepenenja, toda ne sluti se, kaj pomeni biti sam predmet hrepenenja. Pouci ga, da nisi ti edini, ki zna biti odsoten. Veži ga s težo drugega bitja, ki je brez njega tako lopo, da ga kliče preko praznine! Napravi iz njega ranjenca, kor jo onkrat v življenju gledal v obličje anglica. Napolni ta zaljubljenca s tolikim hrepenenjem, da bo sredi odgovodi sodanjosti kljub temu v svoji slučajnosti vključevalo praprvo onoto in njuno bistvo samo, kaj ju je Bog oba nekoč zamislil v tem neizbrisnem odnosu. Kar bo poskušal slabotno povedati na zemlji, som pripravljen jaz prevesti v nebesih."

Vsa zunanja dejavnost Rodriga, ki ga ponese po celom svetu, se zopet zaključuje v tišini kermelicanskega samostana, kjer čaka na smrt.

Okrog tega ogrodja je razporejenih šeststo zgodb in ljudi, svojevrstna navodila za priredbo igre brez posledkov, naravnost zahteva po improvizaciji, spremljava orkestra, odigravanje četrtega dne na zibajočih se ladjah, nastopanje angelov in svetnikov, Oriou, lune in sonca, razorno mešanje zgodovinskih podatkov in vozanje časovno ločenih dogodkov, celo preokalevanje časa - dogodki in osebe so Claudelu kakor melodijska skladatelj, da jih voze v navidezno sanovcljino, a vendarle simbolično pomembno kombinacije na svojem poznaškim občerju, kjer se različne dobe stapljajo v ono kakor gerovja v daljavi. Med najljubše misli se meša ta groteska in humor. V navodilu režiserju ugotavlja Claudel: "Rod je veselje razuma, toda nekoč je slast donišljije".

bodi zlo,

Središča

Claudol je nokoč zapisal v pismu Jacquesu Madaulou: "Kako zelo si želim, da bi pisatelj Claudol popolnoma izginil in da bi videli pod smušeno krinko literata samo se človeka, ki nedvorno obstoja - to je: božjega služabnika, ki je obseden od božje slave, resnice in ljubezni."

Claudol izhaja iz simbolizma, toda med tem ko so nekateri njegovi vrstniki iskali samo izhoda iz materializma za vsako ceno, je Claudel dočmel, da vrata ne vodijo samo navzven, marveč da pripuščajo tudi drugo v notranjost človeka, predvsem Boga, Duha, ki veje, koder hoco, aigar navzočnost, je - človeško-govorjeno - lo mnogokrat neprijetna. Claudol se je sam dolgo obotavljal, da bi odprl vrata na stezaj, toda končno je zmagala milost. Spoznal je skrivnost krščanske askeze, ki volja tudi za laika - privolitev v zrtov, ki je za življenjsko bistveno, sprožen Boga brez pridržka, samanjava volje po oblasti z voljo de vdanoga sprojomanja. Claudol je spoznal, da zahteva Bog od njega, naj razodeno svetu, kaj vse mora posnik zrtovovati, da ohrani tudi umotnost božje potezo. V središču Claudolovega sveta je križ rosnično pričujoč - lo tako ga je mogel izoblikovati v pesniško, dramatsko in tudi katoliško vosoljstvo.

Katoliška sintoza

Claudol govori mnogo o obzorju, horizontu. Obzorje mu predstavlja stvarnost, ki raste iz dveh zadnjih doživetij - iz doživetja hrepenenja, letoče linije in iz doživetja popolno, krožečo kroglo (Prouhozi so v sanjah spremeni izgubljena jagoda roznoga venca, ki jo je našel Kamilo in ji je stisnil v roko, v krožečo svetovno oblo, ob kateri spronljata z angelom Rodriga in njegove podvige.)

Claudol je svetotožon prav zaradi tega, kor je katolican. V dobi zgodnjega krščanstva je vpliv grškega pojmovanja sveta se tako močan, da smatrajo popolnost za premo sorazmorno oddaljevanju od sveta! Tudi srodni vok kaže kljub toznji po spravi mod Cerkvijo in svetom s svojimi katodralami smer navzgor in nokako rahlo nozaupanje do svetnoga (Tomaz Kompean, 1380 - 1471, Hoja za Kristusom). Jezuit Hans Urs von Balthasar ugotavlja v komentarju nemskega provoda, da so bili vsi veliki shlastični filozofi rodovniki in da veje tudi v Tomazovi teološki sumi nokaj duha otroške križarske vojske.

Z odkritjem Amerike pa je postalo jasno, da se ravna črta ne izgublja v neskončnost, marveč se vrača zopet sama vase. Raj more biti torej samo na zemlji, čoprav bo potrebovala še prodhodnoga pročiščenja. Michelangelo in Rubens sta s svojimi deli izpricala duha spravo mod Cerkvijo in svetom, toda ni se našel mislec, ki bi prepročil ali vsaj izjalovil nastop Luthra in Pascala (janzonist), ki sta onoto zopet načela in zabila v njo prvo usodno razpoke.

Claudol postavlja svojo zgodbo v Španijo koncom 16. in še v začetku 17. st. - renesansa in barok. Toda ta našlonitev je samo simbolična. Za zgodovinsko podobo renesanse vidi bročasno pot človeka k Bogu preko neokrajone stvarnosti:

Rodrigo: "Nobo je brez zidov! In za človeka ni drugih meja kakor nobo! Vse, kar je na zemlji iz zemlje, pripada njemu, da po njem koraka. Ne gro, da bi mu bil pridržan niti najmanjši deloc.

Kamor koli ga nosi njegova noga, ima pravico, da gro.

Trdim, da mu je vse to nujno potrebno. Tomu se niti odpovedati ne more. Ni bil ustvarjen da bi tekal samo po oni nogi in da bi dihal samo z ono polovico pljuč. Celoté potrebuje, celotno telo.

Nikakor ni isto biti omejen od Boga ali biti omejen od stvari, ki so z nami enake narave in niso zato tukaj, da bi nas omejevale. Jaz hocem lopo, popono jabolko.

.....

Zemeljsko oblo! Jabolko, ki ga moreš tohtati v roki.....

Ne drzino se ničesar vse razen postave in številka, ki nas vezota na ostalo vosoljstvo! Koliko zvozd! Kako bogat je Bog! Pa tudi ni pridajemo tomu neizčrpnemu božjemu bogastvu svoje zlatnike."

Svet kot človek težita po onoti, ki pa je čosogljiva lo ob priznanju vsoga pozitivnega. Katolican je upravičen zanikati samo golo zlo, izolirani nič, ki pa lo redko nastopa v tej obliki. Kakor Gospod ni dovolil hlapcom izruvat i lulike izmod pšenice do črnega zotve, tako nora tudi katolican objeti s svoje ljubeznijo delno zlo in ga preko očiseovanja voditi k Bogu, zato Avgustinov motto: etiam peccata. Zato ni križ od sveta ločen nacilni stober, marveč sta svet sam in ljubezon do stvarstva postavljena v senao kriza. Nasprotje med promi večnosnim hrepenenjem in kroglasto svetnostjo je znanenje kriza, ki je vtisnjano v bistvo sveta (podaljsana bruna križa, kbjemaje svet). Claudolovo afirmiranje delnega zla ni načelna afirmacija, marveč praktična ugotovitev stvarnosti, ki ustvarja v žánvjarju dramatično nypotost. Svetotožnost in križ vključujeta v tom življenju nujnoost in praktično-končanost - podobno

kot je ljubezon med Rodrigon in Prouhozo obenon najna in nemožna.

Zato se ne bomo čudili, če izjavlja jezuit Urs von Balthazar v svojem komentarju: "V tem smislu je Claudelovo delo morda nekaj podobnega kot prva ascotika in v nastavkih prva mistika krščanskega laika za krščansko laiko."

Viri: Paul Claudel: *Le soulier de satin*, Version intégrale, Gallimard, 81. izdaja Paris 1948

Der seidene Schuh, prevod in komentar, Hans Urs von Balthasar, Müller Salzburg, 4. izdaja 1949.

R. Bauer, *Das Problem der Liebe bei Paul Claudel*, Wissenschaft und Weltbild, September 1953.

François Varillon, *Paul Claudel - Universum des Glaubens*, Dokumenta, April 1955.

UMETNOST

KAJ JE UMETNOST ?

V ožjem pomenu je umetnost samobitno kulturno področje, ki izraža bistvo stvari s snovnimi sredstvi. Dojetje odgovarjanja med bistvom stvari in med prikazom v čutno zaznavni obliki daje umetniški užitek. Zato potrebuje umetnik ustvarjalno silo: da odkrije pralik ter ga nato v duhu časa izrazi v čutno zaznavni obliki.

V širšem pomenu je umetnost vse, kar presoga zgolj mehanično vzročnost ter očituje ustvarjalno moč duha. Tako govorimo o umetnosti življenja, vzgoje, politike i. t. d.

Sholastična filozofija opredeljuje umetnost kot upodabljanje lepoga. Lepo pa je, kar ugaja na pogled - *quae visa placent*. Sevoda moramo "visa" tolmačiti široko kot predstavnika vsoga čutno zaznavnoga (sicer bi izpadla vso govorne umetnosti in glasba). Sholastika razširja pojem tudi na duhovnost: lepa je tudi harmonična osebnost, lepa je milost (*gratia divina pulchritudine sicut lux*) in postavlja pravir Lepote v Boga samega (*ex divina pulchritudine esse omnium derivatur*).

Kot objektivni moment umetnine naglase sholastika: *integritas sive perfectio; proportio sive consonantia; claritas*, ki je pri Avgustinu *splendor ordinis*, pri Torazu *splendor formae; aedus* - odsvit božje ideje.

Kot subjektivni moment estetični užitek, ker vzbudi v nas zaznano posebno ugodjo.

Avstrijski umetnostni kritik Otto Mauer (urednik katoliške revije *Wort und Wahrheit*) opredeljuje umetnost kot odkrivanje simbolike, ki je v vseni stvarstvu. Umetnik jo dojema in jo izrazi v plastičnem liku, linearni obliki in barvi. Umetnost je novo stvarstvo človeka, primerno njegovemu bistvu (omejitov). Človek se ne počuti dobro v neskončnem, zato je značilno za umetniško ustvarjanje omejevanje. Umetnost je "filozofija konkretnoga" ali morda bolje: v čutno zaznavnem izrazena filozofija. (Primer: fotografija nekoga dunajskega predmestja z letala: v neposredni bližini stanovanjske kasarne - kolektivizem - s plotovi ograjena rajhne hišice - individualizem - kot sta filozofsko na istih osnovah, proneseta tu i prostorno bližino i istocannost.)

UMETNOST IN ZNANOST

Umetnost kot znanost skušata predreti do jedra stvari ter nan posredovati svoja spoznanja. Toda pri znanosti pride do ločitve med spoznavajočim subjektom ter spoznanim objektom, posredovalno sredstvo za prenos spoznanj drugin so abstraktni pojmi, docim se v umetnosti ta ločitev v duhu umetnika zopet spoji v enoto v umetni ter posreduje spoznanja kot taka celota. Ker pa je življenje enota, opazamo tudi v umetnosti sporedne pojave kot v ostalen duhovnem življenju, zlasti v vodilni filozofiji. Kot nekaj grobih vzporoditev (odgovarjanje, ne enacanje) naj služi naslednje:

Pozitivizmu v filozofiji odgovarja impresionizem (vtis na oko), materializmu naturalizem, subjektivizmu ekspresionizem (izraz umetnikovih občutkov, misli, fantazije), racionalizmu kubizem (abstraktno geometrično oblike), misticizmu - magizmu surrealizem.

DELITEV UMETNOSTI

Umetnosti dolimo po sredstvih, ki služijo pri upodabljanju simbolike stvari. Glavna zaznavna organa za umetnost sta uho in oko. Ocesu odgovarja prostor s svojimi koordinatami, simetrijo itd., ušesu čas z ritmičnim potekom. Odgovarjanje je samo po protežnosti, ne po izključnosti, kajti tudi klasične skladbe poznajo simetrijo in akustika sara je odvisna od prostora, prav tako opazimo točko v stavbarstvu. Renesancne stavbe ne poznajo sredisca in angleška gotika sili se preko oltarja naprej.

Slovstvo: nepisano in pisano - predstavlja miselno dojetje ideje. Zaradi nepopolnosti človekovih spoznavnih in izraznih sposobnosti uporablja čisto simbole, ki naj vzbude odovarjajoče predstave v duhu brez predhodne abstrakcije.

Arhitektura :- oblikuje prostor - tisti prvenstveno v anorganičnem, vendar dospe v gotiki že na mejo organičnega.

Plastika: - oblikuje v prostoru, ki ga je omejila arhitektura - povdarek na organičnem, glavni predmet je človeško telo.

Slikarstvo - dela s barvami in svetlobo, je še prostorno, toda že z močnim povdarem duhovnosti.

Glazba - deluje v prostoru in času, kljub telesu kot izrazno sredstvo velik povdarek na duhovnem - simbolika.

Glasba - njen element je čas - predstavlja višek poduhovljenja, ker potrebuje najmanjšo mero snovnosti za sredstvo izražanja.

POIARNOST POEDINE UMETNOSTI

Kot vse življenje kažejo tudi poedine umetnosti razvoj in valovanje - tako v lastnem področju kot tudi kot celota vseh umetnosti.

V arhitekturi opazamo na eni strani stremljenje navzgor: večniti stavbo v naravo - in na drugi strani stremljenje navznoter: oblikovati notranjost. Seveda gre zgolj za povdarek pri nalogah, ne za izključnost. Stopenj je tudi več. Nekako pot od ene strani do druge predstavljajo: egipčanske piramide, babilonska "svetovna gora", perzijske palače s terasami, grški tempelj, ki ima že dvorano, toda zunaj se stebrišče, rimsko dvorišče - kot trg ali kot hiša, anticon, ki se že zapira in ima samo se eno odprtino kot stik z vesoljstvom, bazilika prestavi stebre navznotraj, gotika predstavlja zaprto stavbo s središčem - oltarjem.

Slikarstvo očituje notranje nihanje med miselnim prevladovanjem - grafika, stroške slike - do prevladovanja vtisa na oko, ki preide v zanemarjanje predmeta ter se zanima samo za barve ter ploskev kot torišče svetlobnih reflektov.

V glasbi poteka nihanje med prevladovanjem zakonitosti ter prevladovanjem melodijske. Podobna nihanja opazamo tudi v ostalih umetnostih.

VALOVANJE V CELOKUPNI UMETNOSTI

Vsaka kultura predstavlja celoto, ki na potrebuje daljšo dobo, da razvije svoje temeljne misli na vseh področjih. To postopno in vedno jasnejše oblikovanje se kaže tudi v umetnosti in sicer tako, da prevladujejo v določenih dobah poedine umetnosti, ki dajejo v nejih moznega pečat tudi ostalim panogam umetnosti (n.p.r. plastika slikarstvu).

V zgodnji dobi kulture prevladuje pesništvo, logično obvladanje določene temeljne ideje, močniti epi itd. V reliefu in slikarstvu opazamo vpliv pripovedništva v tem, da je na isti sliki ista oseba večkrat prikazana.

Pesništvu sledi arhitektura, ki prenese temeljne ideje v prostor ter napravi iz kaosa kosmos. S tem pripravi prostor plastiki, ki kaže že prenasanje določenih vodilnih idej v organični svet; sledi slikarstvo, ki naznačuje pot v poduhovljenost ter zaključuje glasba kot duhovna umetnost, kjer so snovna sredstva izražanja minimalna.

Zanimivo je, da skušajo različne panoge umetnosti reševati iste vsebinske probleme, neveda vsaka ob svojem času. Tako poznamo nastopanje apokalipse pri Janezu v besedi, pri Dürerju v kalotrezu, nekdo jo je okrog l. 19ta uglasbil in pred par leti jo je Paul Claudel zornet obdelal v besedni obliki.

Grški vsučilski profesor in ravnatelj Novo Galerije v Gradcu dr. Hans Riehl je označil v goriji predavanj kot vrhove evropskega umetniškega ustvarjanja danos se zaključujoče kulturne epohe:

V pogništvu ep PARIVAL, (Wolfram von Eschenbach) nastal v času 1203 - 1217 - simbol mladenica, čigar krepostnost se mora izprijati v svetu; predstavlja ideal vitoštva ter prikazuje stalisce plenstva (v visoki dobi) do sveta in življenja (Wagner pozneje uglasbil kot opero);

v arhitekturi GOTIKO (11. do 15. st.) in sicer Notre dame - Francija;

v plastiki MICELANGILO z Rojzenom (zač 16. st.) - Italija

v slikarstvu REMBRANT (1577-1640) - Nizozemska

v glasbi BACHOVLE (1770-1827) in BRUCKNER (1896) - Nemčija, Avstrija

Če je že dovoljeno ocenjevati sedanjost, bi rekel, da kaže tvorbo nove kulturne epohe Paul Claudel - zlasti v svilenom čevljkcu.

PREDMET UMETNOSTI

Osnovni predmet umetnosti je in mora biti človek v svoji napetosti med duhom in snovjo, med dobrim in zlom. Objeti mora vse problematiko človeka v globini, ne zgolj na površini. Vse ostalo - svet, stvari - so predmet umetnosti zaradi njih odnosa do človeka. Kadar se izgublja umetnost v stvarih zaradi njih samih, se ji odtuji občinstvo, pa tudi umetnost je na potu v neizbežni razkroj.

NALOGA UMETNOSTI

Je večstranska:

Umetnost nehoti odražati duha svojega časa in jo moremo imenovati v nekem smislu materializacijo duha (Picasso - razstavo v Londonu so morali na pritisk občinstva predčasno zapreti, čeprav so njegove slike zgolj veren izraz neharmoničnosti v sodobnem človeku).

Umetnost odražata vzporedno s kulturnim življenjem nihanje med obema stranskima nasprotujočimi si tendencami, ki se vendar tudi vključujejo ter predstavljajo v konkretni umetniški enoti. Nihanje se kaže n. pr. tudi v slogih: Renesansa ljubi jasne linije in zaključene oblike, barok zabrisane linije in se izliva v pokrajino. Umetnost odražata večne vrednote, čeprav v časovno pogojeni obliki. Kolikor bolj ji to uspe, toliko trajnejši vpliv ima, ker se prav v prikazovanju teh brezčasnih vrednot sama dviga nad čas.

Naloga umetnosti je torej izražati večne vrednote v okviru v podini pa-nogi umetnosti ležeče polarnosti v časovno pogojeni obliki. Beethoven se je izrazil, da je naloga umetnosti "razodeti najvišje in najsvetejše, to česar ni mogoče izraziti z besedo, zadeti človeka v srceko njegovega bistva in ga dvigniti nad ralenkostno bedo sveta". Balantič pa je dojel svoje poslanstvo kot umetnik:

Tkanina royna sem, raztrgan prt,...

Položi me čez mrzli prag svetisca,...

Naj ŒEZME K TEBI hodijo ljudje...

UMETNOST IN VZGOJA

Zaradi tega svojega poslanstva je umetnost sama po sebi vzgojna. Vendar vpliva na sodobnike predvsem sodobna umetnost - zaradi notranjega odgovarjanja - docin si moramo dostop do umetnosti drugih dob šele priboriti - najuspešnejše, če- nan je pozvana duhovna miselnost dobe, v kateri so umetnine nastale (za gotiko n. pr. sholastika).

SLOG

V umetnosti pomeni slog do kraja izvedeno enotnost in doslednost ene ali nekaj temeljnih misli. Začetek sloga imamo, ko se določena oblika prerine v ospredje ter polagoma obvladuje vse panoge umetnosti ter doseže svoj višek v oblikovanju sakralnega. Doslej so slogi potrebovali okoli 200 let, da so se razvili od prve določne zaznatnosti do vrhunca. Nekaj primerov: Grška antika se izogiblje krivinan in je statična, Rimljani prineso obok, krivino, toda statičnost je zaradi teže vez-nih kamov še vedno ohranjena. V gotiki odloča opravilo (funkcija), gradbeni material (leseni opurniki) daje stavlbi elastičnost.

Ločimo zgodnji, visoki in pozni slog. (Franz Schuster loči v knjigi "Der Stil unserer Zeit", Wien 1948 pet oblik: Urform, Grundform, Feinform, Zierform, Trugform)

Za zgodnji slog je značilen, eruptivni značaj. Nekaj novega znaga. Povdarek je na ideji, ne toliko na obliki, zato bi bilo napačno govoriti o pomniskanju teh-nike v zgodnjih slogih. Kljub silnemu subjektivnemu doživetju umetnika ne predstav-lja umetnine nič subjektivnega in jo umetnik ustvarja brez ozira na občinstvo. Prevladujejo izrazite pregledne linije, predvsem očitno v arhitekturi.

Za visoki slog je značilno, da se odraža močna ideja v dovršeni obliki. Priljubljeno tožisce je plastika.

V poznem slogu je oblika sicer močno izdelana, pa olesoni, ker izgublja ideja na oblikujoči moči. Prevladuje slikarstvo.

V okviru podinih slogov moremo razlikovati še podino stopnje, ki obsegajo krajša obdobja in predstavljajo delno posebnost v celotnem slogu.

Mozno je, da nastopa v podini narodni kulturi (slog je tvorba kulturnega kroga, dasi ga zanj oblikuje določeni narod) stopnja sloga kot samostojni slog. V Italiji je n. pr. barok pozni slog renesanse, docin se je razvil v Avstriji v samostojni slog z naslednjimi stopnjami: zgodnji, visoki barok in rokoko. dros

Slovatje na prihodnji strani spodaj

Jos. Dom. M. Mantuani

POZITIVIZEM

Vsakdo, ki se bavi z raziskavanjem kakršnih koli pojavov, ki jih more poznati človeški duh, stremi za tem, da bi r a z u n o l pojave, ki jih preučuje. Da razumemo pojav, ga moramo registrirati, ugotoviti, da smo pojav doživeli, ga ugotoviti količinsko in slednjič ugotoviti njegov vzrok.

Ako pade kamen na tla, ugotovimo n. pr. z vidom, sluhom in morebiti s tipom dejstvo, da je padel, nato ugotovimo količinski učinek, t. j. da je padel z določeno silo in določeno hitrostjo ter da je imel padeč kama določene dane posledice. Slednjič ugotovimo, da je kamen padel, ker smo ga spustili iz roke, ker mu je zmanjkalo opore, ker ga zemlja privlačuje itd. Ta poslednja ugotovitev je ugotovitev vzroka. Ta je vedno nepopolna, medtem ko smatramo ugotovitve resničnosti dogodka in količinskega učinka kot popolne v mejah možnosti človeškega spoznavanja.

Ker je ugotovitev vzroka nepopolna, se človek z njo ne zadovoljuje. Išče naprej; ugotavlja, da ne pade samo en kamen, marveč vsak kamen, brž ko ga izpustimo. Ugotavlja, da padajo pod istimi pogoji najrazličnejši predmeti enako kot kamen, ki je bil predmet našega opazovanja. Ta ugotovitev ima za posledico dvoje logičnih sklepov. Prvi je dobro znan: da je namreč mnogo predmetov podvrženih zakonu privlačnosti zemlje, težnosti, da obstoja neka zakonitost, ki ima do določene mere splošno veljavnost. Ta sklep je izkustven. Drugi sklep je manj vsakdajen, a prav tako nujen: da nam je bila potrebna izkušnja, da smo se resili dvoma, ali toliko in toliko predmetov res pada, če jim zmanjka opore. Že ta dvom vključuje dejstvo, da si moremo predstavljati predmet, ki ga zemlja ne privlačuje, da, celo takega, ki ga morda odbija. V resni znanosti ne smemo odkloniti nobenega resničnega spoznanja, ki je v kateri koli zvezi s proučevanim pojavom. Brez dvoma je predstava o predmetu brez teže ali z negativno težo prav tako resnična kot predstava o padajočem kamnu. Na splošno se je treba zavedati, da je predstava nasprotnega v našem spoznavanju nujna, ker bi brez predstave nasprotnega ne mogli priti do sklepa resničnosti dejstva. Dejstva so za naše pojmovanje torej lahko resnična ali neresnična, sveda dejstva, ki so le fizikalno narave, kajti predstave so resnične tudi tedaj, kadar je njih predmet nekaj fizikalno nemogočega.

Na splošno lahko rečemo, da daje vsak poizkus znanstveniku dvoje glavnih ugotovitev: prvotna je ugotovitev nekega danega razmerja, drugotna pa ugotovitev medsebojnosti (reciproka) tega razmerja, ki za dokončno znanstveno spoznanje ni nič manj važna.

Positivizem je svetovni nazor, ki hoče razložiti naše doživljanje izključno iz doživetih fizicnih pojavov, ki jih odino priznava kot dejstva in jih označuje kot pozitivno spoznanje, odklanja pa negativno spoznanje kot podlago znanosti. Za pozitivizem je tedaj ugotovitev resničnega omejena na fizikalni svet, na to, kar lahko zaznamo s svojimi čutili, kar lahko merimo tako ali drugače po primerjavi z normiranimi fizikalnimi enotami. Pozitivizem trdi, da je mogoče vsako resnico razložiti izključno le iz materialnega spoznavanja in da je nas um končno le fiziološko dejstvo, to se pravi, da je po svojem bistvu le niz reakcij našega živčevja. V tem smislu odroka pozitivizem vsako pozitivno znanstveno vrednost vsem umskim predstavam, ki ne izhajajo iz materialnih izkušenj.

Toda pozitivizem vseeno ne more odroči tem predstavam istinitosti njihovega obstoja in nam ne daje zadovoljivega odgovora na vprašanje, odkod se vzamejo naše predstave, ki segajo preko vsega tega, kar nam snovni svet nudi kot izkušnjo. Zmeta pozitivističnega gledanja na svet leži potemtakem predvsem v tem, da obrača na vse umsko dogajanje to, kar priznava vsak resen in trezen znanstvenik v polni meri za področje opisnega naravoslovja. V naravoslovju, v proučevanju vsega, kar je podvrženo fizikalnim zakonom, volja resda - vsaj za vsakdanjo rabo - le tisto, kar nas uči izkustvo. Pogledjmo pa nekoliko v isto naravo s teoretičnega znanstvenega vidika in odprl se nam bo nov svet, ki se v njem nikakor ne bomo mogli več znajti, če bi skušali razložiti vsa naša dognanja le s klasično mehanistično fiziko. Okno v ta

SLOVSTVO k sestavku: UMETNOST.

Predavanja gg. prof. H. Richla in O. Mauer v Gradcu v dobi 1946 - 1948

O. Mauer, Kunst und Christentum, Wien 1946

več razprav v reviji West und Wahrheit, Wien

H. Sedlmayer, Verlust der Mitte, Wien

F. Schuster, Der Stil unserer Zeit, Wien 1948

svet so nam odprli znanstveniki, ki so niso omejili le na neposredno vrednotenje poizkusa, marveč so šli iskati rosnico po drugi poti in sicer po umski poti logično matematiko.

Ugotovili smo že, da je količinska ugotovitev pojavov in njihovih učinkov bistvena stopnja znanstvenega opazovanja. Znanstvenik se pri tem ne sme omejiti le na zapis onih pojavov, ki prinasajo neposredno korist v tehničnem smislu. Pravi znanstvenik opravlja etično nalogo iskanja rosnice kot take ne glede na njeno uporabnost. To abstraktno gledanje na svet zahteva tudi abstraktnih metod in so zato poslužuje matematike, ki je najbolj abstraktni način sklopanja, ki ga poznamo tor izključujo zaradi svoje abstraktnosti vsako dvoumnost zaključkov.

Vsak pojav v naravi je v najširšem smislu razmerje ali matematično izražen količnik (kvocient). Količnik pa je neke vrste zmožek delilca in deljenca, katerih eden ima negativni potoneni eksponent. Predstavlja si moramo, da je vse v naravi tako med seboj povezano, da se javlja v vsakem pojavu vedno cela vrsta zakonitih dogodkov, od katerih je vsak posledica cele vrste drugih. Vsaka ugotovljena vrednost je tako matematično funkcija določenih danih razmerij. Opraviti imamo torej vedno s kompleksnimi pojavi, ki nikakor ne stojijo sami zase. Fizikalno gledano bi bili sami po sebi nemogoči brez vseh drugih. Zato tudi moderna teoretična fizika ne pozna več absolutnega morskoga standarda in njeni računski, ki so preveč komplicirani, da bi se spuščal vanje na tem mestu, imajo na videz prav malo skupnega s tem, česar smo vajeni videti v klasični mehanistični fiziki.

Po najnovejših matematično-fizikalnih ugotovitvah ni bistvenega oz. kvalitativnega razločka med stvarjo in pojavom. Stvari same so le pojav. Predmeti, snovi, niso nič drugega kot neke vrste energije, ki se javlja na poseben način. Kar otipavamo, vidimo, oujemo in česar pravimo v vsakdanjem življenju stvar, je le skupek energije, sile in gibanja pod določenimi pogoji in povezanimi v določenem smislu. Ako se v to zamislimo, se nam morda zdi, da se podira svet okoli nas. A to se ni vse. Ista fizika nam izpričuje z matematično gotovostjo, da je ta svet omejjen, da veljajo zakoni, ki jih moramo doumjeti, le v omejenem prostoru, izven katerega je vse fa noka kaj drugega, noka kaj, kjer snov bodisi ni več morljiva bodisi da je ni, noka kaj, ce mur tudi nasa predstava prostora ne odgovarja, ker je materialna, kjer igrajo vlogo in dimenzije, ki si jih moremo zamisliti le posredno, t.j. teoretično matematično. S tem pa nam odgovarja znanost z matematično neoporečnostjo na našo vprašanje o eksistenci vrednosti reciproka: pove nam narveč, da ta reciprok ni le mogoč in rosnico kot predstava, marveč tudi kot matematični rezultat, da torej ni le umska, marveč tudi fizikalna rosnica.

Pogledjmo še nekoliko v sodobno biologijo, v t.zv. kenobiologijo. Ta nam pravi, da ni bistvenega razločka med "živo" in "mrtvo" snovjo, kakor smo jo bili vajeni gledati. Analiza nukleoproteinov dokazuje, da bivajo žive molekule kompleksne-ga sestava, ki se obnašajo onkrat kot "živa" snov - pod določenimi pogoji sprejemajo in presnavljajo hrano, se množijo in rastejo - drugič pa kot "mrtva" snov - kristalizirajo kot sladkor, se ne množijo, ne rastejo, ne sprejemajo hrano in jo ne presnavljajo. Da pa znajo biti neprijetno živi, v vsakdo, ki je ino kodaj španske, kajti virus oz. zros virusov, ki povzročajo to bolezen, so nukleo-proteini. Zopet se nam morda zdi, da se podira svet okoli nas. Vprašujemo, kaj je dejansko rosnica: Ali je vsa snov, tista snov, ki je do jansko ni, "živa", ali je ta "življenjska sila", ki oživilja nekatero stvar, le utvara? Zopet se znajdemo v reciproku. Silo, ki gibljejo stvarstvo okoli nas, so silnejše od nasoga čuna, ki deli snov v kategorijo, ki je postavil razločko med snovjo in energijo, med živim in neživim in ki je - kaj prenašnjono - postavil naš čun v kategorijo "pojavov življenja", oro v isto vrsto z živalskim gonom, razvojno silo rastline in življenjskimi pojavi kakoga nukleoproteina. Prikazuje se nam vse druga razmejitev: razmejitev med snovjo, ki je pojav sile, in med umom, ki se sicer poslužuje snovi za prisposodobno izražanje misli, ki pa sam po sebi ne more spadati v snov, saj je zmožen doznavanja takih pojmov, ki segajo daleč preko snovi, celo preko prvotnine snovi, preko sile.

Znanstvenik mora dueti pogum, da se zaveda, da se norme, ki jih postavlja, le prisposodbo, in da so začasne. Norme so pripomoček spoznavanja, sredstvo, da se donorono do višjih spoznanj. Ko smo dospeli do teh spoznanj, je treba znati iti proko njih, kakor mora odložiti otrok čovlje, ki so mu postali premajhni. Ako tega ne stori, ga začno tiscati in mu slednjic onemogocijo hojo. Prav tako je z znanstvenimi teorijami: brz ko zastarajo, postanejo iz pripomočka ovira. Zavedati se moramo, da so teorije, ob katerih spoznavano naravo, le sredstva, in da zahtevajo določeni pojavi narave in umskega življenja primorna sredstva, da jih moremo razumeti. Naloga znanstvenikar je uporabljati sredstva, ki so mu na razpolago, na pravem mestu, oz. okovati si mora sam orodje tan, kjer mu taka sredstva niso na razpolago.

Naš čun ima možnost predstav in znanstvenik, ki tu gre za ugotovitev rosnice, mora računati s temi predstavami prav tako kot z vsakim drugim rosnicnim pojavom. Predstava našega čuna vključuje predstavo neskončnosti kot matematično nujnost. Ta nujnost neskončnosti je vrhu tega nujna v neskončno mnogih smereh. Številčna vrsta je naša čuna nujno neskončna in to v pozitivni, negativni, ulonski, mnogokratni.

...og oglejte se v ...

št. 3 ... Razgovor ... str. 40

kvadratni, kubni, infinitezimalno postopni vrsti itd. Vrsta poteka od ničle do plus neskončno ali po obratno v naraščajočo neskončnost, v drugi smeri v padajočo neskončnost, do minus neskončno, poleg tega pa v vsaki možni enoti v neskončno mnogo neskončno različnih postopnih delov. Čas je za nas pojno prav tako neskončen, enaka razsežnosti. Ne moremo si misliti konca namisljeno prenico, čeprav vemo, da je vsaka premica za fizikalni svet lok, torej krogov odsek ali del kroga, ki se končava v samem sebi. Čeprav vemo za to fizikalno-teorotino dejstvo, gre naša predstava preko mej narašev in si predstavlja v pravi prenici prav nekaj, česar v fizikalnem svetu ni. Enako je s prostorom. Proke ugotovitve, da je prostor omejen, gradi naša predstava najno prostor - ali rajši nekaj izven prostora, nekaj onstran mej fizikalnih možnosti, kjer - fizikalno govoreno - ni sil, njihovih učinkov in njihove povezanosti v kar koli, kar bi mogli spoznati, kjer torej ni takoga skupka sile, ki bi predstavljal kakršno koli snov.

Brezdvoorne poseza naš duh tudi tu v področja, ki so odtojujejo izkustvenemu spoznavanju, ki jih spoznava po neki drugi poti, katere polot nam je dan od drugod, iz večnosti, ki vanje seza, od tam, kjer je nekaj, kar stoji nad našimi znanstvenimi kategorijami in nad našim oloveškim razpoznavanjem.

Positivisti pravijo, da ni ničesar preko snovnega sveta. Toda "nič" po sodobnem spoznanju ni vedno nič, marveč je le izraz za to, da v določeni smeri ne moremo ničesar zaznati. To nam postane takoj jasno, če preučujemo vprašanje razsežnosti točke. Iz srednje sole smo prinesli s seboj pojem, da je točka brez razsežnosti, da je njena razsežnost v vsaki smeri nič. Predstavljam si jo kot križišče ali dotikališče dveh ali več ort. To pa velja le toliko časa, dokler si predstavljam svet snovno, to je tridimenzionalno. Če dodamo še eno dimenzijo, se slika popolnoma spremeni. Najlažje si bo nonda predstaviti četrto dimenzijo kot čas, ki je vsakegar količinsko nerljiv in poznan pojem. Točka v času ni nikakor več noidimenzionalna, njene dimenzije lahke izražane v sekundah, minutah, svetlobnih letih ali poljubnih časovnih enotah. S tem postane točka rotacioni činitelj računa. V tem primeru postane seveda črta dvodimenzionalna, ploskev tridimenzionalna in prostor štiridimenzionalen. Kakor pa je točka ni v tridimenzionalni geometriji projekcija prenice, linija projekcija ploskve, ploskva projekcija lika tridimenzionalnega značaja, tako je tridimenzionalno telo projekcija štiridimenzionalnega stvora in spot projekcija petdimenzionalnega. Tu stojimo zopet pred neskončno vazo, pred neskončnostjo. Če se zopet povrnemo nazaj k naši točki, vidimo, da se razvija naš "nič" z vsako dimenzijo, v katero ga postavimo, v nekaj, kar mora imeti neskončno mnogo razsežnosti, nekaj neskončnega, česar sicer ne moremo doumota, čigar obstoj pa je rotaciono dokazana.

Tako nam odpirajo najdbe znanosti pogled v večnost in nam dajejo možnost zasreti v blagoslovljenih trenutkih spoznanja odsov večnega Boga - in to prav po tisti poti spoznavanja, ki zavraja tiste, ki ne najdejo poguma, da bi se otrosli zastarelih teorij, v znato izključno snovnega gledanja, v znato pozitivizmu. Zagledati odsov večnosti je dane samo onim, ki se otresojo suženjskih verig predsodkov. Omajitev v znanosti pa je predsodek. Svet, kakor smo ga vajeni gledati, se nonda podira okoli nas, toda podira se le njegova slika, izza nje pa vstaja jasnejša in jasnejša zarja onega, večnega, nespremenljivega, kar loži sicer za nas um na kencu neskončno dolge poti, kar pa vodi nevarljivo do neskončnega, večnega Boga za vsakegar, kder ima pogum zreti resnici v obličje.

FRANCE VEGER

Idejni razvoj slovenskega filozofa.

Kor živi mlajši rod brez zvoze s slovenskim vsučiliščem in njegovim dosedanjim razvojem, prinasane v glavnih obrisih z dovoljenjem avtorja: dr. Serafina Zečeviča, OFM, profesorja filozofije na franciskanski filozofsko-teološki visoki šoli v Montrealeu njegovo razpravo, ki je objavil v reviji "Osoba i duh" (Madrid, 1. 7., št. 1. 1955.). Dr. Dr. Serafin Zečevič O.F.M. je izdal v latinščini tudi knjigo o prof. Vobru, ki je sodaj upokojen s pokojnino gradnješolskega profesorja in mora dolati se kot korektor v neki tiskarni, da se prozivilja: Francisci Vober theoria de persona. Članek dr. Zečeviča vsobuje tudi objavljena dola prof. Vobra.

"Krščanska" umetnost je toroj tista, ki se probije od doživotja stvarjenja do stvarnosti notranje drave v stvarstvu, do trgajočo dinamiko dogajanja, do pronaganja sveta v svet presegajoči ravnini troedinega Boga.

"Po Kristusu in v Kristusu, čigar tola je kozmos, v sv. Duhu edinosti in ljubezni" se vrača vse stvarstvo v narocje Očeta, odkoder izhaja. Potem bo "Bog vse v vsen".

"Umetnost pa je prav ta bozja aktualizacija, blagevest in preročstvo!"

Otto MuercKunst und Christentum, Wien 1946

V uvodu omenja dr. Zečevič, da pozna zgodovina filozofije dve vrste pravih filozofov. Eni gledajo na svet z določenega stališča (statičnost - Plato, Aristotel), drugi grade svoj sistem iz določenega izhodišča (dinamičnost - Avguštín, Descartes). V prvo vrsto spada Vebrov učitelj, graški profesor A. Meinong, čigar predmetna teorija (Gegenstandstheorie) je postala izhodišče Vebrove filozofije.

Vebrov idejni razvoj.

Vebra odlikuje ljubezen do resnice. Ne ozira se ne na desno, ne na levo. Vedno je pripravljen popraviti svoje misli, kadar je to potrebno zaradi resnice. Kot profesor je polagal večjo važnost na duhovno osvojitov snovi kot na množino znanja. Tako je v Ljubljani nastala Vebrova šola.

Zgodovinsko ozadje.

Racionalistično metafizični sestavi Descartosa, Spinozo in Leibniza so povzročili nastop empirično psihološkega sestava Huma in njegovih naslednikov: asociacijsko filozofijo, ki uči, da veljajo fizični zakoni tudi za duševno področje. V logiki in spoznavni teoriji se pojavi psihologizem, ki moša duševni dej sodbo z vsebino sodbe. Zanika intencionalnost duhovnih dejev in dosledno neodvisnost predmetov in subjekta, ki misli.

Proti psihologizmu se borita B. Bolzano in F. Brentano. Prvi uči, da ima stavek sam po sebi smisel brez ozira na subjekt, ki ga misli, drugi razvija nauk o namernosti duševnih dejev (intencionalizem) in strogo loči duševni dej od njegove vsebine, na katero meri. Iz te šole izhaja Meinong, ki je našel pot od psiholoških dejev do predmetov, na katera deji merijo. Pozna štiri vrste temeljnih duševnih dejev: predstave, misli, čustva in tožnje. Tožnje je smatral Meinong do Vebrovega dela "Der Gegenstand sollen ist zu untersuchen und den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen" (nagrajeno od graške filozofske fakultete z Wartingerjevo nagrado) za brezpredmetno, za čisto doživljaje. Ti predmeti imajo svoje zakonitosti brez ozira na psihološke korelate.

Meinongova predmetna teorija je izhodišče Vebrovega filozofskega dela. Pri Veburu saron moremo razlikovati dve dobi. Prva sega do vključno Estetike (1925). Zanj je značilna predmetno teoretična usmerjenost. Druga doseže višek v "Filozofiji" (1930) in zaključno fazo v vodoravni smeri z delom "Vprasanje stvarnosti" (1939). Zanj je značilno vprasanje osebnosti.

Prva doba razvoja.

Weber je sprejel Meinongovo predmetno teorijo. Ni pa mogel razumeti, da bi bila ena vrsta doživljajev brez predmeta. V že omenjenem delu je odkril predmete toženj - najstva. Tako je bil zakon vzporednosti doživljaja in predmeta vzpostavljen v celotnem obsegu. V nadaljnjem razvoju je Weber predmetno teorijo v močnem izpopolnil in deloma spremenil.

Weber nagiba po naravi k psihologiji, zato ga zanimajo doživljaji, zaradi predmetno teoretične usmerjenosti pa odnos med doživljaji in predmeti. To problematiko obravnavajo: Uvod v filozofijo (1921), Sistem filozofije (1921), Etika (1923), prvi del Analitične psihologije (1924) in Estetika (1925). Razen tega razprave te dobe: Problemi sodobne filozofije ((1923, najprej kot priloga "Jutranjih novosti" od 10. junija do 1. decembra 1923), Bistvo lepote (1919), Elementarne značbe človeške pozornosti (1923) in druge. Izjemo predstavlja razprava Znanost in vera (:923), ki ne kaže duhovne sorodnosti z ostalimi.

V tej razpravi kakor tudi v razpravi O fenomenologiji jezika (1920), v Uvodu v filozofijo (1921), Sistem filozofije (1921) in Očrtu psihologije postaja bolj in bolj jasno, da bo Weber napravil svojski razvoj. Spoznava namrec, da se vprasanje spoznanja in znote ne da predmetno teoretično rešiti. Zacasno skuša rešiti problem s teorijo avtonomnih in heteronomnih doživljajev, predstav in misli, kar prenese tudi na estetiko.

V Estetiki (1925), ki je zadnje docela predmetno teoretično zasnovano Vebrovo delo, spozna, da se kajstva (quidditates) ne daje fundativno tolračiti. Obstojaajo predmeti, ki niso osnove najnižjega reda, ki niso fundirane. Zato tudi niso podvržene temeljnemu načelu predmetne teorije, zakonu fundacije. Razmerje med kajstvom in njegovimi lastnostmi ni fundativni odnos.

Druga doba razvoja.

Vebrova pozornost se je odslej obrnila na doživljaje, brez ozira na njihovo predmetne korelate. To dokazujejo dela: Dr. Klement Jug - človek in znanstvenik (1925), Idejni temelji slovanskega agrarizma (1927), Problem predstavne produkcije (1928), Mož in žena (1928), Emocionalna struktura človeške osebnosti (1928), Nekaj misli o

kulturi in civilizaciji (1929). Predstave so nujne samo za nas, da pridemo preko njih do pojma. Možno je torej bitje, ki ima za svoje prvine pojme - Bog.

V Filozofiji (Načelni nauk o človeku in njegovem mestu v stvarstvu, Ljubljana 1930) preide Veber na substancialno pojmovanje duhovnega subjekta. Metafizično gledano je človek mejno bitje med naravo in Bogom.

Z Brentanom zaceta komponentalna analiza je vodila Vebera logično preko aktne psihologije do substancialnega pojmovanja duscovnosti. Odslej je središče Vebrove filozofije oseba. Priznanje prirodoslovno vezanosti in svobodne volje osebe je dalo Veburu možnost, da je resil vedno se ponavljajoča filozofska vprašanja, n. pr.: iz noetike - spoznanje in zmota, iz etike - zasluga, greh, odgovornost, zavest, iz estetike - vprašanje sloga, iz teodiceje - obstoj Boga, čemur je posvečeno delo "Knjiga o Bogu" (1934), ki pa je prav za prav oris Vebrove poti do Boga; ta knjiga je dokazala, da pot vzročnosti in edina pot do Boga. Obenem je to delo Vebrov zadnji obračun s predmetno teorijo. Iz njega izvemo:

a) Oblikovalna pot, ki je porablja predmetna teorija za dosego "predmetov višje vrste", nas ne privede do podstati, marveč do nadstati. Zato je ta pot površinska. Do podstati nas pripelje globinska pot, ki išče to, kar je za čutnimi podatki, Veber prizna podstatnost ne samo osebam, marveč tudi ostalim izkustveno danim bitjem.

b) Razlikovanje med doživljajem in odgovarjajočim predmetom je na odločilnih točkah pretirano. Tako je slisanje glasu in glas eno in isto. Samo posebni dojmi naše duše nam prikazuje slisanje enkrat kot slisanje - če prodiramo v smeri poslušalca - enkrat kot glas - če prodiramo v smeri tega, kar se javlja kot glasno.

c) Ni načelne vzporednosti med doživljaji in predmeti. Najbolj izraziti in najbolj osebni doživljaji (prepričanje, volja, zavest) so samo doji, t.j. brez predocevanja.

c) Najbolj stvarne dele stvarstva moramo samo zadeti ali nezadeti.

d) Predmetna teorija pogrešno govori o predmetni nujnosti. Gre samo za predmetno veljavnost, ki pa ni samo predmetno osnovana.

S knjigo o Bogu se v zvezi se naslednje razprave: Dodnost in osebnost (1933), Filozofija in krščanstvo (1936) in Der philosophische Hauptkern des Christentums (1936). Nadaljevanje teh misli predstavlja delo Nacionalizem in krščanstvo - kulturna pisma Slovencom (1938).

Vprašanje stvarnosti (1939)

predstavlja zadnji obračun z Meinongovo predmetno teorijo. Vsi predmeti predmetne teorije spadajo v svet fenomenov, t.j. svet, ki ne obstoja neodvisno od nas. Tako prizna Veber Husserlovi "fenomenologiji" terminološko prednost pred Meinongovo predmetno teorijo. Da niso predmeti predmetne teorije, niti njih podloge, od katerih so odvisni, stvarnosti v strogem pomenu besede, izhaja iz tega, da nam ne zadošča en čutni podatek, da pridemo do njih, marveč jih potrebujemo več. To zahteva že narava oblikovanja odine poti do njih. Globinska pot, ki jo pot pravilnega opazovanja, pa nas pripelje že z enim samim podatkom do prave stvarnosti, do podstati. Na podlagi svoje psihologije opazovanja trdi Veber, da ta stvarnost ni bistveno odvisna od svojih pritisk, ampak samo spoznavno - brez pritisk bi bila stvarnost samo stvarnost, ne pa predmet.

"Vprašanje stvarnosti" je delo, ki riše odnos subjekta in predmeta. Na podlagi stvarnega čuta ugotovi Veber štiri izkustveno dane stvarnosti: nežive ali tvorno, vegetativno ali biološko, animalno ter notranj ali duhovno stvarnost. Vsaki pripadajo posebne sile - vztrajnost in teža neživi, potence in tendence biološki, čuti in nagoni animalni ter razum in volja duhovni. Vsaka višja stvarnost gradi na nižji stvarnosti odnosno sili. Prehoda pa ni od nežive v živo in od animalistično v duhovno (skok).

Iz kontingentnega značaja stvarnosti vidi Veber potrebo po nujni stvarnosti, ki ni več vezana na nižje - Bogu.

Tako je Veber dospel od predmetne teorije do ontologije, od analitične psihologije do substance, od fenomenologije do metafizike, od Meinonga do Boga.

S tem je Vebrov horizontalni razvoj bistveno zaključen. Odslej se je mogel posvetiti delu v vertikalni smeri - sistematizaciji na pridobljenih temeljih. Dr. Zočević pričakuje od prof. Vebra spoznavno teorijo, novo knjigo o Bogu - teodicejo in novo etiko, česar pa v sedanjih razmerah seveda ni nogoče pričakovati.

Po navedbi Vebrovih del zaključí dr. Zočević razpravo (navajamo dobesedno):

"Uočimo li bogatstvo radova, što nam ih je ostavio ovaj marljiv radnik, i posebno put, koga je on u potražnji za istinom morao prevaliti, osjećamo se ovlastenim ubrojiti ovog slovenskog niglioca u red pravih, autentičnih filozofskih ličnosti. Neobično snažan penetrativan duh s istančanom sposobnošću zapažanja i ostrim kritičkim okom karakterizira ovog mislioca kao psihologa prvenstveno i nada nas; ali psihologa, koji dobro razlikuje psihološki aspekt od ontološkoga i kome je upravo

zato psihologija tok sredstvom - ljestyicom za doseg stvarnosti. Veber je kao mislilac puno i teško posrtao na svom putu; ali se i dizao snagom, koja zadivljuju. Ma da svi rezultati, do kojih je stigao, ne će odoljeti udarcima kritike i vrenena, ipak svaki onaj, koji se dadne osvojiti problematikom, koja je mučila Vebera, i uspije uočiti vas ogromni napor ovog mislioca, da bi toj problematici dao zadovoljavajuće rješenje, morat će priznati, da je ovaj slovenski filozof filozofskin problemima, što su uvijek mučili i muče sve one, koji dublje misle, dao veoma znatan lični doprinos. Veber je s toliko jasnoćo i snage pokazao na substanciju, i toliko svijetla unio u tamnu aktivnost svojstvenu osobnom biću i upravo isključio bit slobode, da smo mu za to od srca zahvalni. Kratko: plodnošću, originalnošću i dubinom misli slovenski filozof Francž Veber spada medju najjače duhove današnjice."

SOCIALNO PSIHOLOŠKI FUNKCIONALIZEM

Moderni socialno-psihološki funkcionalizam je sistem, ki skuša razložiti vse spontane socialne pojave kot izraz določene socialne potrebe in koristne funkcije. Po razlagi funkcionalistov trajajo določeni socialni pojavi le, dokler izpolnjujejo določene osnovne funkcije, ki jih je izoblikovala.

Naš namon ni "zagovarjati" funkcionalizem, ampak podati le nekaj zaključkov, do katerih je prišel poljski antropolog in pozneje profesor antropologije na londonski univerzi Bronislaw Malinowski (1884 - 1942). Njegovi podatki so omojoni na Trobriande, videli pa bomo, da jih je možno do neke mere posplošiti. Paralolo v sistemih izven Trobriandov (šintoizem, itd.) je dodal podpisani.

Malinowski je preživel več let med primitivnimi Trobriandi v severno-vzhodnih predelih Nove Gvineje. Le-ti se preživljajo z ribolovom in vrtnarstvom. Na obeh področjih so zelo sprotni in marljivi, čoprav so njihovi pripomočki nadvso primitivni. Store vse, kar znajo in morejo. Toda zavedajo se, da obstojajo višje sile, do katerih je vsa njihova naravna zmožnost brez moči. Kjer se primitivna znanost konča, začneja magika, ki jo zato Malinowski imenuje s-Frazerjem tudi "psevdo-znanost". Funkcija magike je, da premesti propad, ki ga z vse svoje spretnostje, pridnostje in vztrajnostje v vrtnarstvu, čolnarstvu in ribolovu primitivni človek ne more prenesti na "naravni" način.

Magika se pojavi samo takrat, kadar služi toj prenositveni funkciji. Ni nadomestilo, ampak dopolnilo naravnega. Medtem ko slrbo Trobriandi za nasado z marljivim delom, skušajo z magiko zagotoviti ugodne klimatske pogoje, dobre letine in mir pred tatovi. Medtem ko se v ribolovu na jezereih v netranjosti otočja počutijo varno in tu ne uporabljajo magike, se nikoli ne podajo v nevarnosti odprtega morja brez obsirne magične in tudi primitivno-religiozne priprave. Po teh opazovanjih bi mogli zaključiti: Kadar koli preneha biti "divjak" (bojim se z Montaignom, da smo v marsičem "civilizirani" ljudje večji divjaki) gospodar položaja s pomočje svojega naravnega dela, znanja in poguma in se pojavi v njegovem življenju element negotovosti ali strahu, preneha to negotovost ali strah z magiko ali primitivno religijo (ali obora). Opravilo magike je, da mu nudi zavest varnosti in gotovosti tudi tam, kjer bi ga sicer mučil in onesposabljal občutek negotovosti, strahu ali potrtosti. To velja za vse vrste magike, tudi n. pr. za magiko ljubezni in sovraštva. Ljubiti brez upanja tudi "divjak" ne more, medtem ko česte ni gotov, ali njegovi naravni in priročni darovi zadoščajo za pridobitev naklonjenosti izbranke oz. izbranca. Ljubezenska magika preneha njegovo negotovost, da mu potrebno potrpežljivost, korajzje in samozavest. Magika sovraštva ga utrdi v zavesti, da proti svojemu sovražniku ni brez moči, ampak mu lahko škoduje, pošlje n. pr. bolezen ali celo smrt. Na srečo magični izid sovraštva, ko divjak vihti v zraku nož in zabode v praznino, ali ko zbada in postopoma uniči "medol" ali posnema pojenjajočo borbo svojega sovražnika, pomiri "napadaleca", ne da bi dejansko škodoval "žrtvi".

Vsak uspeh - koincident s predhodno magiko - utrjuje vero v skrivnostno moč magike in istocasno zagotovi njeno standardizacijo in perpetuacijo. O neuspelih pa tudi "divjak" nolci, čoprav je v toliko boljši od modernega človeka, da dolži vedno samega sobo. Če bi bil pravilno uporabljal predpisani prednet, točno izgovarjal predpisano besodilo in natančno posnema predpisani način kretonj, bi bil gotovo uspel, kot so drugi pred njim. Tako se "divjak", vključ zgrošeni osobni morali, celo v magiki sovraštva pomiri na socialno nesškodljiv način. Tu in kjer koli je osnovna funkcija magike, da mu daje zavest, da je vključ naravnim nedostatkom gospodar

svojega okolja, zavest, ki mu je potrebna, če hoče vkljub vsej primitivnosti premagati svoje osebne, socialne in gospodarske težave na težki življenjski poti in se nekoč dvigniti na visjo kulturno raven. Iz čustvene potrebe posameznikov porojena magika zadovolji ali premosti te potrebe in pomaga "divjaku" naprej in navzgor. Še zanimivejša je Malinowskijeva razlaga mita. Vprašanje, kako je mit nastal in čemu služi, je vedno vznemirjalo antropologa, sociologa, psihologa, zgodovinarja in zadnje čase celo psiho-analista. V Nemčiji je vrsta mislincev videla v njem prvotno primitivno razlago naravnih pojavov. Ehrenreich, Winckler, Siocko in drugi so bili mnenja, da igra osrednjo vlogo v nastanku mita mesec, Frobenius je to vlogo pripisal soncu, Müller in Kuhn vetrovom. Spet drugi, med njimi dr. Rivers v Angliji, so videli v mitu primitivni prikaz zgodovine - in zadeli delček resnice. Andrew Lang je trdil, da je tudi za "divjaka" značilna želja razložiti pojave, ki jih opazuje in da je mit bistveno etnološki. Psiho-analist je končno povedal, da je mit rasno sanjačenje, ki ga narekuje podzavest njenih pripadnikov.

Funkcionist vidi v mitu racionalizacijo - ne razlago ali epiz - tradicionalnega stanja.

Vzemimo n. pr. trobriandski mit o izvoru posameznih klanov. Trobriandi verjamejo, da so njihovi pradedje prišli na svet iz podzemlja skozi vrsto različnih jam. Štirje najodličnejši klani so najodličnejši zato, ker so prišli iz najodličnejše izhodiščne jame Obukula. Obnašanje klanovih totemskih živali je določilo končno hierarhijo klanov in subklanov iz iste jame.

Po funkcionalistični razlagi je "divjak" začutil neenakost sorodnih klanov. To neenakost je opravičil z zgodbo o različni odličnosti prvotnega pojava na zemlji in o bolj ali manj odličnem obnašanju totemskih živali. Jame v bližini glavnih naselij ali kupi kamenja, ki "še danes pričajo, kje so bila izhodišča", so verjetno odigrale svoj vpliv na oblikovanje mita, ki ga je rodila potreba po racionalizaciji primitivne stratifikacije.

Ne da bi skušali funkcionalistično razlago razširiti na vsak mit ali na vsak socialni pojav, poskusimo zdaj funkcionalistično razložiti japonski sintoizem ("šon" ali "šin" - nebo, "fao" ali "to" - pot).

Ko so primitivni tartarski Japonci ali Jamato v predzgodovinski dobi vdrli na današnje Japonsko otočje, so tam našli odpor prvotnega prebivalstva blega plemena Ainu. Sledila so stoletja borb, v katerih so se Ainu zaradi japonske premoči umaknili v hribe, od koder so napadali Jamato ribiče in poljedelce v dolinah. Ainu so v tej borbi prav dobro čutili svojo predpravo do otocja v smislu časovne prioritete. (Tak čut obstoje tudi med najbolj primitivnimi plemeni; do neke mere ga najdemo celo pri živalih). Jamato pa so skušali utrditi svoj položaj s tem, da so noprostano razvijali in povdarjali pozitivno kulturno razliko. Poleg poljedelstva, ki je bilo neznano lovcem Ainu, so začeli povdarjati fizično čistost, kajti Ainu so bili bradati in tetovirani, kar so goli Japonci smatrali za znak najvrednosti in so zato z razvojem in povdankom nasprotnega ekstreme (čistosti) poskušali dokazati in utrditi svojo nadvrednost.

In tu so se pojavila sročna misel. Ainu so urazani, ker so iz zemlje. Jamato, ki so čisti, pa so z neba. Bogovi so naučili Japonce poljedelstva, kajti Japonci so potomci bogov, bogovi na zemlji! Sevoda so bili Ainu prvi na zemlji, ker so iz zemlje, medtem ko so prišli Jamato na zemljo, svoj drug dom, iz nebeskih planjav. A zemlja je ranjša od neba in podložna nebu; tudi Ainu, ki so iz zemlje, morajo biti podložni Japoncem, ki so z neba.

Tako so Jamato pronagali prednost časa s prednostjo večje odličnosti, edina možna resitev, ki so jo v podobnih nesoglasjih poslužijo ne-le primitivna plemena, ampak tudi civilizirani narodi.

Ker se je mit rodil iz psihološke potrebe premagati občutek rasne, socialno in primitivnopravne najvrednosti z nasprotnim ekstremom (primerjaj isto igro kompleksov pri posameznikih: zapostavljeni mladonč Bonaparte ali propadli umetnik Hitler, in pri narodih: ponižana prednacistična Nemčija ali kulturno odvisna mlada Amerika) in ker je istocasno služil v opravičilo nadaljnjih osvojitov, je sevoda nujno postal "resnichen" in "svet". Ko je bila dana osnova - prihod iz neba - je začela graditi sproščena donisljiva, kjer se je pokazal vpliv že ukoreninjenih japonskih lastnosti: poželjivosti, borbenosti, fizične čistosti. Tako se je rodil sintoizem, postal "svet" in san "posvetil" zgodovinsko značilnosti Japoncev: božanstveni kompleks, militarizem in fizično čistost. Ko je strateška potreba združila vsa Jamato plemena pod skupnim poglavarjem, so njegovo visjo oblast opravičili s pripisom kulminacije božanstva v njegovi osebi, to trditev pa potrdili z napol izmisljenim rodovnikom japonskih vladarjev, v katerih prvi je bil Jimmu, sin boginje sonca, ki je v šestem stoletju pr. Kr. stopil z neba na zemljo.

Ker se je sintoizem rodil kot racionalizacija v borbi proti Ainu, je odalžil svoji osnovni funkciji, ko so Japonci Ainu plemena pojaponsili, pobili ali omejili na noznaten del severnega otocja in so zato tudi zlahka umaknili bogatejšemu budizmu, ki je za več kot tisoč let popolnoma zasenčil primitivni japonski mit. Ko pa se je proti koncu Tokugava šogunata pokazala potreba po narodni edinstvi proti prodirajo-

čemu Zapadu, je stopil sintezom zopet v ospredje in v svoji novi obliki položil še večjo važnost kot kdajkoli poprej na božanski simbol edinosti tega božanskega nare-da - na japonskega cesarja.

Ker je bila potrebna racionalizacija proti Aimu in Zapadu za vse Japonce, so vsi "božanski". Ko je bila potrebna racionalizacija za vrhovno oblast enega samega vladarja, je v cesarju "kulminiralo" božanstvo. Ker je bilo rasno, kulturno in pravno nasprotje med Japato in Aimu skrajno, je morale biti tudi nasprotje v mitu skrajno: med nebom in zemljo, med božanskimi Japato in zemeljskimi Aimu. Kjer je to nasprotje ranjše, kot n. pr. v tibrijski stratifikaciji klanov, zadošča ranjšo nasprotje tudi v mitu: večja ali ranjša odličnost izhodiščno japo. Kjer gre zgolj za racionalizacijo poglavarjeve oblasti, bomo našli kak drug podoben mit samo o poglavarjih, kot n. pr. med nekaterimi ameriškimi Indijanci, ki vedo, da so poglavarji prišli iz zvezd, da ne posežemo med številne civilizirane oblasti, ki hočejo biti "božanski", če že ne po izvoru, pa vsaj po navdihu in nedotakljivosti.

Videli smo, da je po funkcionistični razlagi mit bistveno racionalizacija; njegova funkcija je upravičilo ali premostitev socialnih nesoglasij in posvetitev tradicije. Treba pa bo še mnogo primerjalnega študija ne-le na področju antropologije, ampak tudi v psihologiji posameznika in družbe, primitivno in moderno, predno bo mogoče pravilno oceniti teoretično in praktično vrednost funkcionizma.

Egidij Gobec

ZAKON IN DRUŽINA

(Izvod iz disertacije)

Uvod

Kadar se zdi, da je obstoj kulture v temelju ogrožen, je dobro kritično pre-motriti njeno temelje. Zato gradi tudi ta razprava na filozofskih temeljih: V spoznavni teoriji na posrednem realizmu (Fischl), v ontologiji na tomističnem nauku o bitku, dopolnjenem po ontološkiem javljanju življenjsko konkretnega (Guardini).

Razprava skuša osvetliti predmet:

- 1 - s stališča socialne filozofije, ki stroni za dojetjem bistva zakonskega in družinskega občestva z razumom,
- 2 - s stališča katoliške vero, ki gradi na razodetju,
- 3 - s stališča sociografije, ki opisuje konkretno življenje v družbi, ter na tej podlagi s stališča sociologije, ki isce zakonitosti prodveon iz izkustva,
- 4 - s stališča socialno politiko, ki skuša najti pot, kako na podlagi dognanj socialne filozofije in sociologije približati vsakokratno stanje zakona in družine nju-nemu bistvu odgovarjajoči, a časovno barvani obliki.

I. del: Zakon in družina s stališča socialno filozofije

Človek obstoja dejansko samo kot mož ali žena. Ta spolna razdvojenost je za biološki in kulturni obstoj človeštva temeljnega pomena. Do popolnega sročanja obeh odtenkov one človeške narave pride v zakonu, ki je po svojem bistvu trajna, pravna in popolna življenjska skupnost onega moža in one žene. Zakon vodi naravno do otroka in se tako razširi v družino, ki sestoji iz zakonskega občestva ter občestva staršev z otroci. Občestvo staršev z otroci je življenjska skupnost, ki je onofem na duhovno, duševno in telesno vzgojo lastnih otrok k zrelosti. Sprejetje poudinih naronov zakona v opredelitev (rodnja in vzgoja otrok, odponoč spolnemu gonu) trga življenjsko enoto v dolne narone in je izraz pretirane abstrakcije. Naron oz. boljše smisel zakona je vzpostavitev enotnosti človekovega bistva, ki se javlja v dveh nasprotnih končnih enotah (osebah), v polni življenjski skupnosti zakoncov; v celotnosti njihovega duhovno-duševno-telesnega bistva, vključivši spolno združitve, ki vodi redno do razmnoževanja, čeprav ne majno. Subjektivno počelo zakonskega občestva je zakonska ljubezon. Ta je usmerjena na edinstveno osebnost druga, ki ga ljubečo objem v celotnosti njegovega bistva, ter tako oblikuje spolno, duševno in duhovno ljubezon v enoto, ki jo vodi duh. Polna življenjska skupnost in zakonska ljubezon utemeljujeta monogamnost, pa tudi nerazveznost zakona. Ker zakon ni pomemben samo za zakonca sama, marveč bistveno tudi za družbo, je pogoj veljavnosti zakona sklonitev v določeni obliki, predpisani ali od Cerkve ali od države ali od obeh. Spolna združitve je izraz zakonsko ljubezni in vključuje pretežno-intuitivno spoznanje druga. Spolni gon vkljub vsaj svoji neči ni toliko nečan, da bi oropal človeka svobode in za tako od-

vzel odgovornost za njegova dejanja. Otrok je ostvaritev vrednot, ki so v starših. Otrok je od prvega trenutka, od spčetja, oseba in jo treba njegovo osebnost spoštovati, zlasti so pri vzgoji. Otroka starši ne smejo imeti za podružnico svojega življenja, pa tudi ne za lastnino. Pogoji uspešne vzgoje je pravo razmerje med zakoncem. Nadvlada enega ali drugega spola, ki se kaže v zgodovinskem nihanju med onkrat bolj od moza, drugič bolj od žene oblikovani kulturi, se morata izogniti, če udeležimo v človekovi naravi utemeljeno lahno premoč moza v vodstvu in oblikovanju zunanjih okoliščin ob istovrstni lahni premoči žene v ohranjanju, preciščevanju ter oblikovanju notranjega življenja. Kakršna koli oblika dvojno morale nasprotuje bistvu zakona. Manja generacij postane družbeno vprašanje, če starši duhovno okorijo in si ne prizadevajo za ostvaritvijo objektivnega reda, ki veže tudi nje. Bistvu zakona in družine odgojarskega ustava zahteva vodstveni položaj moza predvsem v oblikovanju zunanjih pogojev ter istovrstno vodstveni položaj žene v notranjem oblikovanju doma. Odnos med obema mora vedno upoštevati, da sta oba enakopravni osebnosti. Družbeni nalogi zakona in družine sta zagotovitev biološkega in kulturnega obstoja človeštva. Ljudje skušajo dosegati storitve zakona in družine tudi izven njiju (divji zakon, nezakonski otroci, zavodska vzgoja, prostitucija), vendar brez uspeha. Razvoja zakona (razen če oden od zakoncev umre) nasprotuje bistvu zakona. Če življenska skupnost moralno ni več možna, jo je možno opustiti (ločitve), toda ponovna poroka je izključena, dokler živita oba zakonca. Zakonsko in družinsko občestvo potrebuje določeno življensko prostora, ki ga mora proskrbiti predvsem moški, vdihniti mu dušo pa žena. Družini pripada lasten dom ali vsaj zaključeno stanovanje z vrtem. Zakon in družina sta važna potrebna opota. Zakonu pripada primarna lastnina kot snovna zagotovitev obstoja. Kjer je družina navozana na očetovo mozdno, mu pripada t.zv. družinska mozdna (plača), ki je ostvarljiva na različne načine: zadostna realna mozdna, družinske doklade iz izravnalnih blagajn ali iz davčnih sredstev. Družina je temeljna edinica naroda in države. Ira svojstveno življenje z določenimi nalogami in pravicami, ki jih mora upoštevati tudi država, če si neče spodkopati lastnega obstoja. Cerkev kot organizacija najvišjega in prvenstvenega področja kulture, vora ter zakon in družina so medsebojno povezani. Cerkev vpliva na svet predvsem preko družin - z izjemo posvečevanja sveta, kolikor je vezano na namniško posvečenjo - nasprotno pa krepi dvig zakona in družine v sakralno njun obstoj v družbi. Temeljna nisel vseh predlogov za reforme zakona je zmeta, da zahtevajo spremembe v družbi spremembe нравnih in pravnih pravil za zakonsko in družinsko življenje. Sprogledata namreč dejstvo, da je današnja kriza zakona in družine izraz v onostranost zaslega kulturnega življenja. Zato bi pomenila uzakonitev teh spremenjevalnih predlogov biološki in kulturni propad družbe. Prava rešitev je le v premaganju te današnje onostranosti z izravnostjo in uravnovesenjem enantiotopskih sil.

II. del/ Zakon in družina v luči katoliške vore

Namen tega dela razpravo je: pokazati, da med pojmovanjen zakona in družine, pridobljenim z naravnim razumom in med pojmovanjen, ki ga kristjan gradi na temelju razodetja, ni nasprotovanja, ter prikazati pojmovanje mladega katoliškega rodu, ki se pričonja počasi, pa vztrajno uveljavljati tudi v družbenem življenju. Seveda vsobuje razodetje marsikaj, kar presega človekovo spoznavno moč, kar pa ji vendar ne nasprotuje. Katoliška vora gradi na naravi, toda vključuje človeka tudi v nadnaravni red, za katerega je ta po svojem bistvu namenjen in usposobljen. Zakon in družina sta v krščanstvu posvečena. Družina je odpoda sv. Trojice, zakon je od Boga postavljen in od Kristusa v zakrament dvignjeno občestvo, odpoda odnosa med Kristusom in Cerkvijo. Zakrament se bolj utrjuje monogamnost in norazvezanost zakona. Borba med obema spoloma se lahko pri katolicanih pojavi le, če vora praktično opesa, enako vprašanje manje generacij. Povdarjanje devistva ne pomeni onlovaževanja zakona. Devistvo more rasti samo iz zakona in poroga zakoncem, da ostvarijo kljub padli, pa odreseni naravi, pravi red. Zakon nastane s privolitvijo. Asistenca duhovnika je v rednih razmerah nujno potrebna, kor je zakon zakrament ter je pomenben tudi za cerkveno občestvo. Vodilna vloga moza v zakonu in očeta v družini je podprta zaradi smiselne naravnosti moza na Kristusa in žene na Cerkev in tako tudi družbeno utrjena, toda istovrstno bistveno omejena. Prednost moza v vodstvu je postavljena z enakim povdarkom ob prednost žene v ljubezni (glava - srce). Premostitev spolne razdvojenosti se ostvarja tudi nadnaravno: zakon kot trajni zakrament utemeljuje svojstveno bivanje zakonskega človeka, namreč trajno povezanost v Kristusu, tako da vsak zakonec vsak čas zastopa svojega druga. V krščanstvu spada med najvažnejše naloge tudi skupno prizadevanje zakoncev za ohranitev in poglobitev nadnaravnega življenja. Otrok je blagoslov popolne življenske skupnosti. Družina ga včenjuje ne samo v človeško, marveč tudi v nadnaravno družbo (Cerkev), čeprav izvrši odločilno dejanje (krst) rodno duhovnik. Vsak nadomestek zakona in družine se načelno odklanja (divji zakon, izvenzakonsko spolno občestvo, nezakonski otroci itd.), kar pa ne izključuje skrbstva za te osebe. Tudi zavodska vzgoja, zlasti so v najnežnejših letih, je samo zasilna rešitev. Kor radi krščanstvo vao na naravi, pospešuje zagotovitev gospodarskega obstoja zakona in

družine. Zahteva po družinski mozi je našla tako teoretične zagovornike kot prvo ostvaritve pri katolicanih. Enako podpira in iz verskega stališča utrjuje (4. božja zapoved) včlenitev družin v narodno občestvo, dokler ne postane narodnost absolutna vrednota. Zakon je "ratorinski organ za raznoževanje Kristusovega mističnega telesa" (Schnitz). Družina je prototip cerkvene organizacije. V dobah preganjanja provzame vse naloge Cerkev, ki niso vezane na mašniško posvečenje. Razvoza za živo zakonca ni možna, pač pa v primeru potrebe ločitev od nize, postolje in hišno skupnosti. Sklenitev novega zakona po smrti onega zakonca je dovoljena. Moderno aproninjovalne prodloge je Cerkev uradno zavrnila (Pij XI.: Casti connubii). Težavo za razum predstavljata razvozljivost neizvršenega zakona med kristjani ter obstoj zakonskega občestva po smrti. Pravilno tolmačenje bo: Neizvršen zakon med kristjani se razvože na podlagi splošne oblasti Cerkev, pri čemer se smatra spolna združitve za izpolnitev smislilne naravnosti razmerja Kristus - Cerkev. Zakon in družina obstojata kot občestvo tudi po smrti, seveda odgovarjajoče spremonjenomu bivanju povolicanoga telesa. Morobitno povečanje pri večkratni poroki ne bo motilo, ker bo pri povolicanom telesu poron telesa kot srednika duha ranjši in ljubezni ne bo več obremenjeval pohlop po lastnini. Izguba osebo iz zakonskega oz. družinskega občestva ne bo zranjševala lastno blažonosti zaradi uvidonja pravega roda in zaradi udolčbe na božjonživljenju. O pronohanju zakonskega oz. družinskega občestva po smrti morono govoriti samo v tom smislu, da bodo odpadla opravila: rodnja in vzgoja otrok ter pronositov spolno razdvojonosti v spolni združitvi.

III. del: Sodobni zakon in družina s sociološkoga stališča

Današnje stanje zakona in družine na Zapadu morono pravilno razumoti samo kot del celotnega kulturnoga razvoja Zapada. Ta razvoj se odraza v družbi tako, da stopajo izmonično v ospredje posamozni družbeni stanovi, ki irajo svoj značilni odnos do celotne kulture in njenih posamoznih področij. Ta razvoj ni istocason v vsch slojih družbe, iz česar razumono mnogoliconost raznih naziranj in življenjskih oblik dolconoga časa pri istom narodu ali istom kulturnom krogu. Danes stoji na Zapadu v ospredju t.zv. splosni ali četrti stan (Richi). Zaradi protiranosti v abstrakciji nastopa kot najvisja vrednota življenje kot tako (momento vivere! Dobro je, kar življenje posposuje, slabo, kar ga ovira). Okrog l. 1900 je duhovna kriza v vrhovih progana, kar se priconja polegoma odrazati tudi v družbenom življenju. Oboje se odraza tudi v sodobnem zakonu in sodobni družini. Sicer se prevladujejo znaki razkroja, toda mnogokateri zakon že kaže, da se je zavedel toga, kar je bistveno im zdravo. V dobah prevladovanja one skrajnosti so pogosti poskusi, da bi preragali to skrajnost z njej nasprotno, kar pa vodi do se večjih napotosti. V podinostih je slika naslednja: Ideja enakosti moza in ženo je vzbudila različna ženska gibanja, ki se svoje zehtve sicer pogosto protiravala, vendar pa izsilila tudi marsikaj pozitivnega. Poklicna zaposlitev ženo izvondora je na splošno znatno narasla (zlasti v U.S.A. v inteligencnih poklicih). V Avstriji je število v vsch panogah zaposlonih žen (1934 v primeru z 1910) za 6,7% padlo (vendar v trgovini, prometu in donarništvu naraslo za 17,1%, v javnih službah in svobodnih poklicih pa celo za 78,7%). Delno je ta relativni porast v zvozi s presežkom žen v Avstriji (zlasti na Dunaju). Ostrosti monje generacij so znak prelomnice. Mladina nosi delno v sobi pečat to prehodno dobo, kor je privlačujeta protoklost in prihodnost, delno pa se je že odrojila od starega svota, v kolikor je postal onostranski, in skuša dati svojemu življenju svoj lastni obraz. V ustavi zakona in družine je na splošno uzakonjena vodilna vloga moza, toda najdomo tudi že prehode od očetovske oblasti v oblast staršow. Skoraj povsod se je uveljavila civilna poroka. Na severu Evrope in v anglosaksonskem svotu prevladuje fakultativna, sicer obligatorna civilna poroka z izjemo Španije, kjer je civilna poroka samo zasilna. Število sklonjenih porok kaže najhno nihanje, ki se ravna po gospodarskem, pa tudi političnem položaju (Nemčija 1933 - poročna posojila). Po velikosti občin izkazujejo najvisje število porok občine z do 2000 prebivalci, po gospodarski sestavi pa doracije, kjer je poljedolstvo zastopano samo do 25%. Povprečna starost poročencev kaže, da se nihanja pri obeh spolih vzpredna: V letih gospodarske krize je povprečna starost visja, v dobi razcveta nižja. Ženo se može povprečno 3 leta mlajše kot se zonijsi moški. Moški, ki se poroče pred 24 letom, poročajo povprečno starejše ženo. Pronositov spolno razdvojonosti in na njej temeljočo subjektivno sroče je težko statistično prucucovati. Raziskovanja v Franciji in v U.S.A. kažejo tudi povsom nasprotno rezultato. Zakonska plodnost je občutno padla. Istocason zranjšanje utrjljivosti, posposuje staranje prebivalstva. Družine s številnimi otroci najdomo prodvom na dozeli, zakoni brez otrok ali z enim samim otrokom prevladujejo v mestu. Knotija vpliva ugodno na porast rojstev sorazmorno z velikostjo. Neplodnost žen, dekler doji, je verjetna, ni pa zanosljiva. Družina nudi otroku najugodnejše pogoje za duhovni, dusovni in telesni razvoj. Število dejansko popolne življenjske skupnosti brez sklonitve zakona sta obe svetovni vojni se povečali. V Avstriji pride na 100 zakonskih žen 3,6 življenjskih družic, na Koroskem celo 9,5. Presenetljiva padobnost kriminalj nezakonakih

otrok s krivuljo "ostalih izvendružinskih žensk" po avstrijskih deželah daje verjetnost domnevi, da je pod to rubriko vprašalne pole ljudskega štetja skritih mnogo življenjskih družic. Statistika kaže, da je število izven zakona zaplojenih otrok mnogo večje kot število otrok, ki so označeni kot nezakonski. Število nezakonskih otrok v Avstriji daleč prekaša vse ostale države (najvišje na Koroškem). Med mestom in deželo v tem pogledu ni opaziti razlik. Povprečna starost nezakonskih mater je mnogo nižja kot zakonskih. Pri nezakonskih je število rrtverojenih večje, večja je umrljivost dojenčkov ter večji odstotek kriminalcev kot pri zakonskih. Zavodi oskrbujejo v celoti neznaten odstotek otrok. Današnji pogoji življenja močno obremenjujejo sodobni zakon in družino. V l. 1934 je odpadlo na 1 hišo 2,2 strank. Sovoda bi podrobnejši opis stanovanjskih razmer slabše situiranih ljudi pretrosljivo sliko. Bombardiranje je stanovanjske razmere še znatno poslabšalo. Družina se je ohranila kot delovna ednica v glavnem le še na kmetih, pri ranjši obrti in trgovini. V različnih državah izplačujejo družinsko mezdo (placo) po najrazličnejših sistemih. Družinska posest je pravno zascitena pri kmetijah na Koroškem in Tirolskem, v Švici pa stanovanjska hiša in pripadajoče podjetje (kmetija, obrt, trgovina), sicer pa volja pravica svobodnega dogovora zakoncev (domeva se ločena inovina). Družina je v glavnem še ohranila enotnost kot potrosna enota, zlasti še tam, kjer ima vsaj nekaj lastno zemljo. Od države priznana in uzakonjena možnost razvezo sodobniki pridno izrabljajo. Število razvez je vojna še povečala. Razno reformne predloge danos že večina znanstvenikov vsaj teoreticno odklanja, ker bi njih ostvaritev privedla družbo v propad.

IV. del: Zakon in družina s stališča socialno politike

Današnje krizo sodobnega zakona in družino je možno preragati lo z istočasnim ozdravljenjem splosno kulturne krize. Zakonska in družinska politika je oni del družbene politike, ki preučuje ukrepe, ki bi onogocili zakonu in družini izpolnitov njunih za bioloski in kulturni obstoj in razvoj družbe potrebnih opravil, odpravili ovire ter onogocili lastno dejavnost zakonskega in družinskega občestva. Cilje sprejema od socialne filozofije, sociologija pa ji posreduje opis trenutnih razmer ter učinkovitost poedinik ukrepov. Uspoh je možen lo, če bo vsak poedinec sodeloval in prevzel odgovornost za svoja dejanja. Obnovljena enotnost kulturo bo zopet vzbudila smisel za občestva ter bo priznala zakon in družino kot član organično zgrajone družbe. To ne bo vodilo do zapostavljanja osebnosti, ker se osebnost in družba ne izključujeta, narveč sta samo onantiolosko nasprotje. Solo v družbi so more osebnost prav razviti, pa tudi ostati v pravih mejah. Pa tudi družba uspeva lo, če jo sestavljajo polnovredne osebnosti. Poedini socialno politični ukrepi morajo skrbeti ob upostevanju vsakokratnih danosti za odpravljanje ovir zdravega zakonskega in družinskega življenja: preraganje razkrajalnih sil z nogovanjem gradilnih; zascitazakona in družino v zakonodaji; onogocitev zadostne snovne podlage z zadržavo gospodarsko politiko (vpliv na dohodke, upostevanje družinskega stanja pri javnih obremenitvah in dajatvah, onogocitev lastnega dora z vrtem); ureditev delovnega časa in delovnih pogojev, da bodo podpirali družinsko življenje (decentralizacija industrije, ne prevelika oddaljenost delavnic od stanovanja, prilagoditev delovnega časa, da ne bo družina raztrgana, narveč kar največ skupaj); odprava brezposelnosti, zaposlitev mater samo v okviru družine. Obstoječim zakonem naj pomagajo posebne posvetovalnice z nasvetom in dojanji preragati nastale težave, ki prosejajo noči poedinea. Mladina naj spozna polno vsebino zakonske in družinske skupnosti, naj se nanjo skrbno pripravlja ter jo v zavesti velike odgovornosti pogurno oblikuje. P.S. Disertacijo je odobril dekanat pravno in drzavoslovne fakultete v Gradcu 30. januarja 1947 (št. 665 -46/47). Disertacija zaradi povejnih razmer ni bila tiskana. Referenta sta bila prof. Hans Riehl in Joseph Dobretsberger.

SLOVSTVO

(Konec)

Filozofija:

Max Scheler: Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik, Halle 1923.

Von Ewigen in Menschen, Wolff, Berlin 1933, 3. izdaja.

Wilhelm Dilthey: Gesammelte Schriften 1-11, Teubner, Leipzig 1923 in sled.

Karl Jaspers: Von der Wahrheit, Drei Zinnen Verlag, München 1947.

Nova sociologija:

Walter Lippmann: Die Gesellschaft freier Menschen, Francke, Bern 1946.

Josef Schumpeter: Kapitalismus, Sozialismus und Demokratie, Francke, Bern, 1946.

Christopher Dawson: Gericht über die Völker, Benzinger, Einsiedeln 1945.

Henri de Lubac: La drame de l'humanisme athée, Ed. Spes, Paris 1943. 1946

Alfred Weber: Abschied von der bisherigen Geschichte. Claasen & Goverts, Hanburg

Friedrich Meinecke: Die deutsche Katastrophe. Aero, Zürich 1946.

Wilhelm Röpke: Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart. Eugen Reutsch Verlag.

Zürich 4. 1942.

PRIVILIGIRANI POLOŽAJ KAPITALA

Nobenega dvoma ni, da sta za gospodarstvo potrebna delo in kapital. Njuno sodelovanje ustvarja nove vrednosti. V primeru, da je ista osoba lastnik kapitala in obenem dela, ostane nova vrednost isti osebi, v primeru ločenega lastništva kapitala in dela pa se deli med lastnika kapitala in delavce (če se trenutno ne oziramo na razne davkatve družbi - davke in pdb.). Matoratično matančna delitev novih vrednosti je načelno nemogoča, ker se bodo izdelki prodali po zaključku proizvodnega procesa za se negotovo ceno. Zato je bila in bo delitev gospodarskega uspeha socialno pogojna (socialna moč posrednih slojev itd.).

Sodobno gospodarstvo, ki ni toliko naravnano na kritje potreb, karveč na vzbujanje potreb (reklama), je dobilo tehnično možnost razvoja z uvedbo strojev. Kljub temu pa so bili stroji še dolgo dobo premlati storilni, da bi človeka izrinili iz podjetja. Kljub važnosti novih strojev je še dolgo izražalo moč podjetja število v njem zaposlenih delavcev. Zato je dolgaj naravno in povsem razumljivo, da so določili število delavcev in visino mezd oz. plač uslužbencev kot osnovno za plačovanje raznih socialnih davkatov, ki jih je podjetje moralo začeti plačevati deloma zaradi zahtov delavskih organizacij deloma zaradi nove zakonodaje, ki jo je uveljavilo delavstvo preko parlamentov.

Medtem pa so se razmere počej temeljito spremenile in se spreminjajo še hitroje v smoti kar se da velike izločitve človeka iz proizvodnega procesa. Novi stroji z avtoratiziranimi kontrolami nadomeščajo stotino delavcev. Tako gospodarske moči podjetja ne predstavljajo več število v njem zaposlenih delavcev in uslužbencev, karveč tudi in včasih so bolj v strojih in laboratorijih naloženi kapitali.

Ta razvoj je deloma naraven, ker je pač človek s svojim razumom iznašel nove možnosti lažjega in cenejšega proizvajanja ter upregel nanesto svojih miselno naravno silo. Tak razvoj je samo po sebi človeštvu gotovo koristen, ker mu daje možnost bolj človeškega življenja - lažje delo, krajši delovni čas, več možnosti za duhovno življenje itd.

Toda tudi samo po sebi dobra stvar mora iti kedaj neugodno družbeno posledico, zlasti če njene rabe ne vodi ozir na občo blaginjo, karveč sobično korist. Tako doživljamo zadnje čase v severnoameriškem gospodarstvu tako hitro uvažanje avtoratiziranih strojev, da dela brezposelnosti ni mogoče več pripisati sezonskemu in cikličnemu valovanju, karveč strukturni spremembi gospodarstva prav glode razmora med delom in kapitalom, ki sodelujeta v določenih podjetjih.

Razlogov za posposovanje avtoratizacije je več.

Delavstvo si je priborilo že tako močan položaj v družbi, da ga mora podjetnik kljub načelni gospodarski svobodi upoštevati. Podjetnikov doloži na skupnem proizvodni postaja ranjši kljub temu, da je doslej še stalno naraščal v absolutnih številkah. Poleg sorazmerno visokih mezd mora podjetnik pri delaveih računati vedno na razne neprijetnosti, ki mu jih stroji povzročajo: bolezen, namerni izostanki, zavlačevanje dela, stavke in pdb.

Poleg vsega tega pa je delavstvo samo vneslo v gospodarski sestav določbo, ki priganja podjetnike k avtoratizaciji. Kot je bilo že omenjeno, so razna socialna bronona, ki jih je podjetje zavezano plačevati, odmorjajo po število delavcev ter med naraščencev ter njih dohodkih, dočim ostane dejanska gospodarska moč podjetja bolj ali ranj neupoštevana. Podjetja, ki zaposljujejo velike ljudi, plačujejo mnogo večje davkatve kot podjetja z velike nore avtoratizacije, čoprav so redno podjetja druge vrste gospodarske močnejša. Če uspe podjetniku, da zniža z uvedbo novih strojev število delavcev in uslužbencev, si zranjša poleg ostalih prednosti tudi znesek, ki ga mora plačevati za razne socialne davkatve na podlagi obstojočih zakonov ali delovnih pogodb.

V tem pogledu predstavlja delno dorečen predlog za zanjane letno mezdo v avtomobilski industriji paradoks. Na eni strani je povdarjela propaganda avtomobilске unije, da bo zanjane letna mezda zavarovala delavce pred neugodnimi posledicami avtoratizacije, ki se kaže v veliki nore tudi v avtomobilski industriji, na drugi strani pa je sama prodlagala in sta Ford ter General Motor v ZDA tudi sprejela, da plačujejo podjetja prispevke v posebni fond z ozikom na število delovnih ur (po 5 % na vsako delovno uro). Zranjšanje števila delavcev z uvedbo novih avtomobilskih strojev bo zranjšalo višino prispevkov podjetja v ta posebni fond za zanjane letno mezdo, ki je odini vir za plačovanje mezd v primeru brezposelnosti (poleg brezposelnega zavarovanja). Ko se fond izčrpa, mine podjetnikova obveznost do delavcev.

Ker je avtoratizacija gospodarstva dobra tor ima samo prohitro uvažanje neugodne posledice za družbo (strukturno brezposelnost), se zdi dolgaj naravno, da se odpravijo posebne nagrade, ki jih podjetnik dobiar od današnjega roda z uvažanjem avtoratiziranih strojev. Taka nagrada, ki jo mnogi prezre, je prav proje omenjenih obromonitov podjetja s socialnimi davkatvami z ozikom na število delavcev. Taka obre-

monitev je zaradi že omenjene spremembe razmerja med delom in kapitalom že sama po sebi krivična, ker ne razdeljuje socialnih brnen po gospodarski zmogljivosti, poleg tega pa služi so kot nagrada za družbano škodljivo hitrost uvajanja avtomatičnih strojev v gospodarstvo.

Bil bi torej že skrajni čas, da se določi nov ključ za določevanje višine socialnih dajatev podjetij, ki bi upošteval njihovo dejansko gospodarsko moč, obenem pa so odpravili posebno nagrado za uvajanje avtomatičnih strojev.

drošč

DEJANSKA VREDNOST DRUŽINSKIH DOKLAD V KANADI

Kanadska vlada je izdala 1. 1944 zakon, po katerem plačuje vlada iz splošnih davčnih virov doklade za otroke. Doklade so plačujejo za vsakega otroka, ki je bil rojen v Kanadi ali je živel v Kanadi vsaj eno leto do 16 leta starosti. Doklade so plačujejo mesečno in sicer po:

- \$ 5.- za vsakega otroka pod šestimi leti,
- \$ 6.- za vsakega otroka od 6 do 9 let,
- \$ 7.- za vsakega otroka od 10 do 12 let,
- \$ 8.- za vsakega otroka od 13 do 16 let.

Razlog tega se zahteva, da zadosti vsak otrok, za katerega plačuje vlada doklado, provincialnim predpisom glede obvezne šolske vzgoje.

Družinske doklade niso podvržene dohodninskemu davku.

Na prvi pogled bi vsakdo mislil, da so družinske doklade onako za vse brez ozira na premoženjsko stanje. Nominalno da, toda dejansko ne. Davčni zakon namreč vnaša razliko pri davčnih oprostitvah glede otrok, za katere sprejemajo starši družinske doklade. Starši oz. varuhi, ki za otroke skrbijo, pa zanje iz katerega koli razloga ne prejemajo družinskih doklad, smejo odstati kot davka prosti znesek po \$ 400.- za vsakega otroka. Za otroke pa, ki prejemajo družinske doklade, dovoljuje zakon po \$ 150.- davčne oprostitve. Ker je dohodninski davek v Kanadi progresiven, je končni rezultat razlike v davčni oprostitvi ta, da so družinske doklade v resnici regresivne. Ker država na eni strani daje kot doklado, jenlje na drugi strani kot povečano nero davka v primeru z onimi, ki doklad ne prejemajo, pa so zato upravičeni do večje davčne oprostitve. Pri določeni visini dohodkov so spremene otroško doklade celo v neke vrste globo, ker postane njihova vrednost dejansko negativna. Država s povocanim davkom prejemniku doklad odvzame več kot tistemu, ki doklad ne sprejema.

Primerjava dejanske vrednosti družinskih doklad, to je količina denarja, ki družini za izboljšanje življenjskih pogojev otrok ostane, kaže naslednjo sliko. Podatki so izračunani za družino z 1, 2, 3, 4 in 7 otroci v dohodninskih skupinah od \$ 2.000.- do \$ 6.500.- letnih dohodkov v stopnjah po 100 \$, poznoje v večjih proslodkih (po odbitku zneskov za pokojnino, članarine unijam, dobrodelnih ustanovam ter za delno oprostitvev izdatkov za zdravljanje, toda brez odbitka davčnih oprostitvev na osebo). V primeru, da je v družini več otrok, je verjetno, da bodo dobivali doklade v različni visini zaradi različne starosti. Nas primer upošteva samo najnižjo skupino, ker ostane sorazmerje pri ostalih skupinah v glavnem isto kot pri najnižji.

Davku zavežani Družinske doklade - realna vrednost za družine z ..... otroci

dohodek brez	1	2	3	4	7
osebno oprostitve					
2.000.-	\$ 60.-	\$ 60.-	\$ 60.-	\$ 60.-	\$ 60.-
2.100.-	60.-	60.-	60.-	60.-	60.-
2.200.-	52.-	60.-	60.-	60.-	60.-
2.300.-	35.-	60.-	60.-	60.-	60.-
2.400.-	18.-	52.-	60.-	60.-	60.-
2.500.-	17.-	43.50	57.33	60.-	60.-
2.600.-	17.-	35.-	51.66	60.-	60.-
2.700.-	17.-	26.50	46.-	56.-	60.-
2.800.-	17.-	18.-	40.33	51.75	60.-
2.900.-	17.-	17.50	34.66	47.50	60.-
3.000.-	17.-	17.50	29.-	43.25	60.-
3.100.-	17.-	17.50	23.33	39.-	58.85
3.200.-	16.-	17.50	17.66	34.75	56.42
3.300.-	14.-	17.50	17.33	30.50	54.-
3.400.-	12.-	16.50	17.33	26.25	51.57
3.500.-	12.-	15.50	17.-	22.-	49.14
3.600.-	12.-	14.50	16.33	17.75	46.71

Davku zavezani dohodek brez osebne oprostitve	Družinske doklade - realna vrednost za družino z.....otroci.				
	1	2	3	4	7
3.700.-	\$ 12.-	\$ 13.50	\$ 15.66	\$ 17.-	\$ 44.28
3.800.-	12.-	12.50	15.-	16.50	41.85
3.900.-	12.-	12.50	14.33	16.-	39.42
4.000.-	12.-	12.50	13.66	15.50	37.-
4.100.-	12.-	12.50	13.-	15.-	34,42
4.200.-	12.-	12.50	12.33	14.50	31.71
4.300.-	10.-	12.50	12.33	14.-	29.-
4.400.-	8.-	11.50	12.33	13.50	26.28
4.600.-	8.-	9.50	11.66	12.50	20.85
4.700.-	8.-	8.50	11.-	12.-	18.14
4.800.-	8.-	7.50	10.33	11.50	15.42
4.900.-	8.-	7.50	9.66	11.-	15.-
5.000.-	8.-	7.50	9.-	10.50	14.71
5.100.-	8.-	7.50	8.33	10.-	14.42
5.200.-	7.50	7.50	7.66	9.50	13.85
5.300.-	9.50	7.50	7.66	9.-	13.28
5.400.-	11.50	8.-	7.66	8.50	12.71
5.500.-	12.50	9.-	7.50	8.-	12.14
5.600.-	12.50	10.-	8.16	7.50	11.57
5.700.-	12.50	11.-	8.83	7.75	11.-
5.800.-	12.50	12.-	9.50	8.25	10.42
5.900.-	12.50	12.50	10.16	8.75	10.14
6.000.-	12.50	12.50	10.83	9.25	9.85
6.100.-	12.50	12.50	11.50	9.75	9.50
6.200.-	11.-	12.50	12.16	10.25	9.50
6.300.-	8.-	12.50	12.50	10.75	9.50
6.400.-	5.-	11.-	12.50	11,25	9.50
6.500.-	5.-	9.50	12.-	11.75	9.50
7.000.-	5.-	5.-	7.-	9.50	8.57
8.000.-	5.-	5.-	8.33	5.-	8.42
9.000.-	-5.-	-5.-	-2.33	1.-	5.-
10.000.-	-5.-	-5.-	-5.-	-5.-	-0.42
20.000.-	-52.50	-52.50	-52.50	-52.50	-52.50
100.000.-	-102.50	-102.50	-102.50	-102.50	-102.50

Kot kaže kanadski primer, je možno vplivati na gospodarski položaj družine na dva načine: neposredno z družinskimi dokladi in posredno z večjimi davčnimi oprostitvami, ki se stopnjujejo s številom otrok.

V Kanadi je višina družinskih doklad kakor tudi osebna davčna oprostitov za vsakoga otroka ista brez ozira na visino dohodkov družine. Toda davek sam je progresiven (doseže 80% pri dohodkih nad 400.000.- \$ letno), kar ima za posledico, da se realna vrednost družinskih doklad postopoma zmanjša. To nizevanje dejanske vrednosti kaže zaradi tehnike zaračunavanja davka (progresivno obdavčenje skace od stopnje do stopnje in ostane na isti visini v določeni skupini, n. pr. 17% do letnega zaslužka do 1.000.- 19% med 1.000.- in 2.000.- itd.) ranjše nedoslednosti. Vrednost nekaj časa pada, nato pa v višjih dohodninskih razredih zopet nekaj časa narašča, potem pa zopet pada! Iz preglednice je razvidno, da nastopa to naraščanje pri dohodkih nad 5.300.- letnih dohodkov pri družinah z 1 otrokom in nekoliko pozneje v ostalih skupinah. Enako predstavlja izjemo splošnega pravila, da je realna vrednost doklade višja pri družinah z več otroki, da so v višjih dohodninskih skupinah doklade skupin z več otroci ranj vredno kot v skupini z enim otrokom ranj (od 4.000.- \$ naprej).

Znanjsevanje realne vrednosti doklad doseže tako nivo, da ne ostane samo pri ničli, marveč napreduje celo v negativno vrednost. To pomeni, da plača oseba, ki prejema družinske doklade, državi v celoti več kot oseba, ki družinskih doklad ne sprejema, pa ima isto število otrok in enako dohodke. Sicer je res, da se to dogodi šele v visokih dohodninskih razredih, kjer ne vpliva več na gospodarski položaj družine, je pa nerealna napaka, ki ne bi smela biti dopustna v dobrem davčnem sistemu. Kritične nivoje, kjer postane vrednost družinskih doklad negativna, so: za družino z 1 otrokom med 8.250 (se + 1 \$) in 8.300 (-1 \$), z 2 otrokoma med 8.500 (se +1 \$) in 8.600 (-1 \$) s 3 otroci med 8.800 (se + 33¢) in 8.900 (-1 \$), s 4 otroci doseže nič pri 8.900, s 7 otroci med 9.900 (se 14 ¢) in 10.000 (- 42 ¢).

Ker je kupna moč dolarja po 1. 1944 že precej padla, je vrednost doklade tudi v tem pogledu nižja, kar pa ne zadene samo višje dohodninske sloje, marveč enako tudi najnižje. Iz povedanega je razvidno, da predstavljajo družinske doklade nekaj gospodarske pomoči za najnižje dohodninske razrede in za družino s številnimi otroci, docinjajo pri družinah s srednjimi dohodki že vprasanje, če niso stroški uprave že večji kot dejanska vrednost doklad.

R. Oujas.

KNJIGE:

Hans Sedlmayr, "Verlust der Mitte", Die bildende Kunst des 19. u. 20. Jhdts. als Symbol der Zeit. (Založba Otto Miller, Salzburg 1948, pp.254.-)

"Izguba sredine" je naslov obširne in izredno lepo opremljene razprave prof. Hansa Sedlmayra, bivšega rednega profesorja umetnostno zgodovine novejšega časa na univerzi na Dunaju, in o izgubi te "sredine" na račun tega, kar smatra avtor za bolno ekstremno, o izgubi ravnovesja in izgubi glodanja človekovega na trajnojšo vrednoto s pomočjo tistih vezi, ki spajajo časovno omejeno pojmovanje lepote z brozdobnimi etičnimi vrednotami, postavlja pisatelj svojo teorijo o potrebi vrnitve v ustaljen rod, v slog, v sisten.

Pri citanju te knjige sem se spomnil nehotó na dvoje drugih del, ki istotako razpravljata o prelomu našega časa, namreč na Schubartovo znano knjigo "Evropa in duša vzhoda", ki tako živo prikazuje naš čas kot preokret od materialistične usmerjenosti sodanosti v še neznano bodočnost, ki se ne zadovoljuje le z naravoslovnimi dokazi in statističnimi sklopi, - ter na "Dialog naše dobe" od Jose Ortega y Gasseta, ki jo morda kot prva postulirala razumevanje za novo dobo, in naglasala, da je zorenje v abstrakt nova pot poduhovljenja, sprostitve in nov način poglobitve v molitev k Neskončnemu, ki jo nirano pravice obsojati, tudi ako nam je njen jezik še nepojmljiv. Isti avtor je zaključil svoj esej "La Rebellión de las Masas" z ugotovitvijo, da to, kar doživljamo, se ni boj noko nove civilizacije s stare, marveč le zanikanje formalnih vrednot obstoječe civilizacije.

Ta ugotovitve je nekako temelj, ki Sedlmayr na njem gradi, sodi in obseja: obseja, kakor bi šla doba mimo, preko njega, v živem prepričanju, da je odino pravilni sisten tisti, ki se iz njega izšli slogi, t.j. izrazi lepote pojmovanja skupine, in da je individualno pojmovanje pot v kaos. Akoravno se s tem vidikom ne bo strinjal vsakdo, je knjiga po svoji vsebini vendar izredno zanimiva. Materializma zanje je izredno pridnostjo, akoravno ne brez predsodka, in to volja pravtako za ilustracijo, kakor za bogate viro, ki jih avtor navaja. Na podlagi tega materiala nam prikazuje pisatelj našo dobo kot bolnika glode na estetično pojmovanje v upo dabljajoči umetnosti.

Njegova knjiga je zato tudi razdeljena v temu primerna poglavja.

V svoji simptomatiki nas povedo kritično v dobo iskanja novih slogov, v puščavo umetnosti brez ciljev, v nasprotstva, ki jih stvarjajo zahteve modernega življenja s tradicionalizmom v arhitekturi, v fragmentarno misljava, ki lebdi nad idealom koristnosti in pojmovanjen lepote kot nekaj danega, in skratka v prehod iz ustaljenega, urejenega, zakonjenega estetičnega sistema, čemur pravi sprostitvev kaotičnih sil.

V študiju diagnoze izraža izredno zanimivo nazore o humanizmu, ki so v ostalom karakteristični tudi za dobo samo, ki jo preživljamo. Človeka postavlja v sredino dogajanja, in na vzgledih s kritičnimi razlagami skuša pokazati, kako ta ideal "človek" gine iz moderne likovne umetnosti. Topogledno skuša razdeliti Sedlmayr moderno v tri revolucionarna razdobja, ki da so dovedla preko sproščanja umetnosti v zanikanje umetnosti.

V zaključnem, gotovo najbolj zanimivem delu knjige se znajdemo pred problemom vrednotenja dobe in modernih spleh, ter pred vprašanjem, dali oznanja pokret umetnosti na individualna - avtor jim pravi kaotična - pota morda tudi preokret v svetovni zgodovini. Končno stavlja pisatelj zahtevo, da naj bi ohranili sredino, to je večno podoba človeka, oziroma da bi jo zopet ustalili tudi v novih razmerah; prepričan je, da čaka v "praznoti sredine" prestol, pripravljen za človeka, in da ga bo najj dvignila umetnost, ki bo prišla.

Kó odlagan Sedlmayrjevo knjigo, ki ni je dala toliko novih in presenetljivih pogledov na življenje in hotenje treh stoletij, pa se nehotó sprašujem, ali je res "večni človek" tisto, za čemur se levi naša bolna doba? Ali ni morda bolna prav radi tega, ker pozabljam, da je vse to, kar spoznavamo za prav in za lepo le najhion drobce tega, kar je res? Ali ne bolujemo, v umetnostih prav tako kakor tudi v drugih sodbah, na svoji domisljivosti, na predsodku, da mora biti človek mora vsota? Ni dvoma, da vstaja pred nami nova doba; morda pa le ni doba kaosa, morda pa človek v svojem podzavestnem stronljenju, da bi se iznebil ideala sanega sebo spoznava - malo skromnoje in obonem malo razsodnoje, da ni sam bog; marveč le podoba Stvarnikova, in da je bodočnost, kakorčna koli že bo, v rokah Njoga, ki ga smemo nazivati svojega Oceta.

POGLED V REVIIJE

John J. KANE, CHRISTIAN SOCIOLOGY, An Urgent Need in Our Day.
Social Order, december 1954, str. 447 - 450

V reviji Social Order, ki jo izdaja Institut of Social Order kat. vsučilišča v St. Louisu, Missouri, je objavil dr. John J. Kane, predsednik oddelka za sociologijo na vsučilišču Notre Dame, članek o krščanski sociologiji kot nujni potrebi sodobnosti.

Avtor ugotavlja, da je odmerjeno katoliškemu sociologu zadnje mesto med akademskimi poklici, ker jih ne gledajo postrani samo poklicni tovariši svetnih vsučilišč, marveč tudi katolici, ki jih surničijo oc ze ne socializma, pa vsaj sekularizma. Toda Pij XII. je pozval katolice, naj ustanove stolice za sociologijo na vseh katoliških visokih solah. Zato bi vsaj pri katolicanih bil že skrajni cas, da prenehajo s preziranjem sociologije.

A. Comte, oče moderne sociologije, je uvedel pozitivizem, čeprav pri njem mgoli vrednostnih sodb, ki spadajo v socialno filozofijo. Vrednostne sodbe so za socialno akcijo nujno potrebne, toda ne spadajo v sociologijo. Katolici - sociologi jih črpajo iz katoliške socialne filozofije. Ker pa ni mogoče vedno ločiti obojega in je med ameriskimi sociologi število katolicanov neznatno, je razumljivo, da se pod plaščem sociologije širijo socialno filozofske znote sekularizma, ki mnogokrat znatno vplivajo na družbo (ameriski sociologi se n. pr. zagovarjali razporoko, uporabljanje protispočetnih sredstev in uvedbo sterilizacije). Nekatoliški sociologi so na splošno dobri sociologi, pa slabi socialni filozofi, katoliški pa obratno dobri socialni filozofi, pa slabi sociologi, ki premalo upostevajo dejstva.

Avtor razume pod krščansko sociologijo, za katero hoče vzbuditi več zanimanja in tudi več priznanja med katolici, nekako sintezo med sociologijo kot pozitivno vedo (družba, kakršna je) in katoliško socialno filozofijo (družba, kakršna bi morala biti). Taka krščanska sociologija bo vodila do boljše sociologije in bolj realistične socialne filozofije, ki ne bo izgubljala stika s stvarnostjo.

Avtor je dobro označil slabost katoliških sociologov, da ne najdejo pravoga stika s stvarnostjo in da zato njihove nacelne rešitve ne kažejo dovolj primernosti za uspešno katoliško socialno akcijo. Ne zdi pa se mi pravilno, da hoče obnoviti nekritično mešanje sociologije in socialne filozofije v solah. Res je, da je oboje v življenju prepletено, toda v znanosti je treba vedeti za meje. Ko stremimo po dosogi nove enotnosti kulture, moramo ohraniti odprte oči za razlike med poedinimi vedani in jim priznati relativno samostojnost (kritična enota kulture), lastno vrednost in razliko v metodi.

Tako naj bi tudi katoliški učni zavodi ohranili in gojili zavestno razliko med socialno filozofijo, sociologijo s sociografijo ter socialno politiko. dres.

ODGOVORNOST IZOBRAŽENCEV W. Röpke, Diagnosis of Our Times, Social Order, April 1954
str. 148

"Koristné je, da se spomimo, da je vsako veliko zgodovinsko gibanje - bodisi dobro bodisi slabo, uvedla duhovna elita. To velja - ironično dovolj - celo za teorije, ki zanikajo vlogo elit. Toda odgovornost izobrazencev ni bila nikdar tako velika kot danes. Danes je vse dvornljivo; mnogo ljudi si dela skrbi glode stvari, ki dejansko izginjajo in glode stalista, ki ga naj zavzamejo; sredi babilonsko zmesanih glasov pa čakajo milijoni bolj nostrpno kot kdaj koli preje na nova gesla, ki jih bodo vodila".

SODOBNOST W. Röpke, n.n.m. str. 149

"Danes moramo le prejasno razumeti, kaj sta duhovni in нравni nihilizem. Sre sredi mogočnega duhovnega modvladja, ki se bo - ali pa se tudi ne bo razvil v novo kralj stvo vrednot in pravil. Nahajamo se v enem usodnih prehodov zgodovine, kjer je dovoljen svoboden in kaotičen tok praznoverju, mitom, globoke vsajenim boleznim duha, zlaganim vabam, ideologijam in demagogskim idejam vseh vrst".

POZITIVNE VEDE IN FILOZOFIJA Pij XII, Nagovor članom Pontifikalne Akademije
24. aprila 1955 (Ensign, 14 in 21. maja 1955)

"...Ustvarjeni svet je v resnici manifestacija božje Modrosti in Dobrote, kajti vse stvari so prejelo od Njega bivanje in odražajo Njegovo veličino. Vsaka stvar je kot ona Njegovih besedi in nosi sladove tega, kar bi mogli imenovati temeljno-abcendo oz. te naravne in splosne zakone, izvedene iz se višjih zakonov in harmonij, ki si jih napor razuma prizadeva razkriti v njih celotnem obsegu in

absolutnem značaju. Ustvarjene stvari so bosede resnice, ki samo po sebi, v svojem bitvanju ne vsebujejo niti nasprotij niti zmed, ravnoč soglašajo druge z drugo. Včasih jih je zaradi globine težko razumeti, toda kadar so jasno epoznane, kažejo vedno skladnost z visjo nujnostjo razuma.... Vasa naloga ja, da razlagate knjigo narave, da opišete njeno vsebino in izvedete iz tega zaključko v dobrobit vsem...

"Kar ni znanost dosegla točke, kjer zahteva, da prodre naš duh do najglobljih stvarnosti in se dvigne do celotnega in harmoničnega pogleda nanjo v njih celotnosti?..

"...Kadar razlaga znanstvenik podatke poizkusa in se podstopi razlagati pojavo, ki zadevajo snovno naravo kot tako, potrebuje luč, ki prihaja v nasprotni smeri (kot indukcija, op.ur.), od absolutnega k relativnemu, od nujnega k priložnostnemu. Ta luč mu more razodeti resnico, ki je (pozitivna) znanost ne more doseči z lastnimi metodami, kor povsem presoga čutila, filozofija, znanost splošnih zakonov, ki zadevajo vsa bitja in veljajo tudi v območju prirodoslovnih ved, nad in preko empirično ugotovljenih zakonov".

"...Ta sinteza zahteva solidno in zelo globoko podlago, od katere črpa svojo enotnost in ki služi kot podlaga najbolj splošnim resnicam. Različni deli tako enotno zgradbe morajo najti v tem temelju elemente, ki predstavljajo njih bistvo. Zato je potrebna visja sila, ki bo dajala enoto s svojo univerzalnostjo, jasnostjo svoje globine in solidnostjo s svojim značajem absolutnosti, učinkovitostjo svoje nujnostjo. Ta sila je zopet filozofija."

"...Prepiričani smo, da morejo doseči prirodoslovne vede v stalnem stilu filozofijo kritičnega realizma, kakršna je bila vedno "philosophia perennis", izražena v svojem nadčlovejskem predstavniku, vseobsegajoči pogled na vidni svet, ki bo do noke nare zadostil iskanje in gorečo željo po resnici"...

UREDNIKOVA POŠTA

Kdor je dobil to številko Razgovorov in razgledov, jih bo dobival tudi vnaprej, če seveda ne bo izrazil želje, da jih ne želi.

Posebno zahvalo dolgujem g. prof. dr. Zečeviću iz Montreala, ki je dovolil porabo njegove razprave o Francetu Vebru za Razgovore in razgleda.

Zahvala tudi vsem, ki so prispevali za tiskovni sklad.

Številka je izšla malo bolj zgodaj, kot je bila napovedana, da mi ne bo delala skrbi mod dopustom.

Število sodelavcev polagoma narašča, vendar še ne v meri, kakor bi bilo želiti. Objavljeno bo vse, kar soglasa z namenom tega dopisnega seminarja. Povdarek naj bi bil predvsem na sodobnih duhovnih tokovih, ki naj jih Slovenci ne bi prezrli.

Ker je omejen moj čas in tudi denarna sredstva za nakup knjig in revij - delati moram kot večina po 40 ur na teden v tovarni v poklicu, ki nima z mojim dosežanjin duhovnim razvojem nikako zvezo - ne morem vsega sam zasledovati in o vsem poročati. Zato prosim, da napiše vsakdo, ki zadane pri svojem poklicnem delu ali izven njega na knjige, članke ali ideje, za katere naj bi zvedeli tudi drugi, napiše kratko poročilo za Razgovore in razgleda.

Rudolf Čuješ

ODMEVI

"Tudi glede dopisnega seminarja samo to odgovorim, da je zanisel zelo lepa, toda ne bo šlo tako hitro, bo treba veliko potrpljenja in dreganja. Pozdrav Van in vsem znanim! Pa korajža!"

Prof.g.p. Anton Prosenen, D.J., Rim.

"Zahvaljujem se Van tudi za Razgovore in razgleda. Meni se zdi zanimivo, kaj vse zanima katoliškega laika - inteligenta".

Prof.g.p. Kalist Langerholz, O.F.M.

"Veselo presencenje pa je bila zame napoved novega lista "Razgovori in razgledi", kateri je namenjen v prvi vrsti razumnistvu...Meno osobno je pojav takega lista silno razveselil, saj opazam, da se zaradi stalnega stika s tujejozičnim okoljem ne morem več tokeče izraziti v slovenscini kot bi se n.pr. v domovini.

"Ker ni ranjka rojakov, s katerimi bi se pogovoril v prostih urah, ni mora to nadomestiti knjiga, oziroma list, pisan za raven evropskega izobraženca..

"Ker Nemci zadnje čase posvečajo Srednji Evropi take veliko pozornost, bi ne škodilo, če bi v vsaki številki "Razgovorov" posvetili vsaj en članek srednjeevropskim zadevam in vprašanjem..."

Branko Pistivšek, München.

"Kot je prav, da so ozrete na nemške revije ki nam niso toliko dostopne, enako tudi knjige, nikakor ne pozabite tudi na francoske in anglosaške, kolikor morete do njih. Tudi od teh narediv se lahko naučimo veliko in se dokopljeno do novih spoznanj in zaključkov".

Dusan Plenicar, Anglija.

"Namen lista ni sicer še ni popolnoma jasen, ker je bil program najbrže načrtan v prvi številki, vendar iz podnaslova in iz člankov lahko sklepam, da ste se lotili veliko in važne naloge med slovenskimi izobraženci in zato ob tej drugi številki, ki ste mi jo poslali, Van lahko izrekan le iskreno čestitke tako Van kot vsem sodelavcem okrog lista z željo, da bi list našel kar največji odziv med slovenskimi izobraženci ter da bi Bog tisočkrat blagoslovil in polacal Vaš trud.

Mitja Bregant, Gorica